

Олена Чеботарьова, Ірина Гладченко

УЧНІ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ із порушеннями інтелектуального розвитку: НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК

- характеристики та потреби учнів
- професійна діяльність учителя
- організація навчання учнів

Олена Чеботарьова, Ірина Гладченко

УЧНІ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ із порушеннями інтелектуального розвитку: НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК

Навчально-методичний посібник

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Харків
Видавництво «Ранок»
2020

УДК 376-056.36(072)
Ч-34

Авторський колектив:

Олена Чеботарьова, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник, завідувач відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України;

Грина Гладченко, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник відділу освіти дітей з порушеннями інтелектуального розвитку Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України.

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(лист Міністерства освіти і науки України від 09.10.2020 № 1/9-571)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Чеботарьова О. В.

Ч-34 Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток : навчально-методичний посібник / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко. — Харків : Вид-во «Ранок», 2020. — 128 с.

ISBN 978-617-09-6788-6

Даний посібник присвячений проблемам навчання дітей із порушенням інтелектуального розвитку в початковій школі. Зацікавлений читач знайде тут детальну психолого-педагогічну характеристику дітей цієї категорії і опис труднощів, з якими стикаються педагоги і вихователі. Визначаються пріоритетні напрями діяльності педагогів і способи вирішення проблем. Посібник містить корисну інформацію про особливі потреби молодших школярів, технології і методи роботи з дітьми із ППР. Також автори знайомлять читача з дидактичними умовами формування особистості дитини в Новій українській школі, дають корисні поради.

Видання адресоване педагогам та асистентам учителів початкової школи, які працюють із дітьми з порушенням інтелектуального розвитку, студентам профільних вищих навчальних закладів і батькам дітей з особливими освітніми потребами.

УДК 376-056.36(072)

ISBN 978-617-09-6788-6

© Чеботарьова О. В., Гладченко І. В., 2020
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2020

ЗМІСТ

Вступ	4
Психолого-педагогічна характеристика учнів із порушеннями інтелектуального розвитку	6
Особливі освітні потреби молодших школярів із ПІР	12
Зміст спеціальної освіти учнів із порушеннями інтелектуального розвитку в початкових класах відповідно до вимог НУШ	19
Професійна діяльність учителя в роботі з молодшими школярами з порушеннями інтелектуального розвитку	42
Технології та методи навчання молодших школярів з інтелектуальними порушеннями	52
Форми організації навчання учнів початкових класів	68
Дидактичні умови формування особистості дитини в НУШ	81
Література	87
Додатки	89

ВСТУП

Актуальним питанням сьогодення є розробка інноваційних стратегій навчання школярів з інтелектуальними порушеннями, підготовка їх до самостійної життєдіяльності та формування життєвої компетентності для успішної подальшої соціальної адаптації.

Дослідження тенденцій розвитку освіти у світі виявляє широкомасштабне впровадження в педагогічну практику різних країн компетентнісно орієнтованої освіти, що сприяє становленню учнів, розвитку їхніх пізнавальних здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб.

В умовах запровадження концепції Нової української школи виникає потреба у зміні освітніх пріоритетів щодо навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку.

Провідним у Концепції Нової української школи є компетентнісний підхід, спрямований на оновлення змісту освіти, що базується на формуванні необхідних життєвих компетентностей (Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, І. Зимня, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парамонова, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський та інші). Компетентнісний підхід визначає спрямованість освітнього процесу на досягнення результатів, якими є ієрархічно підпорядковані компетентності учнів: ключові, предметні та життєва.

Окреслені освітні зміни щодо запровадження компетентнісного підходу відображено в Законі «Про освіту», Концепції Нової української школи, Державному стандарті початкової освіти, Типових освітніх програмах.

Життєва компетентність як здатність дитини з порушеннями інтелектуального розвитку реалізовувати на практиці знання, досвід і цінності, набуті у процесі корекційно-роз-

вивального навчання, набуває інтегративного значення в реалізації оновленого освітнього змісту.

Метою початкової освіти дітей із порушеннями інтелектуального розвитку є особистісне становлення учнів, розвиток їхніх пізнавальних здібностей, компетентностей та наскрізних умінь відповідно до вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей і потреб, формування цінностей та розвиток самостійності, творчості, пізнавальної активності, що забезпечують їхню готовність до життя в демократичному суспільстві, продовження навчання у школі.

Реалізація цієї мети передбачає вирішення низки пріоритетних завдань, зокрема: забезпечення інноваційного змісту початкової освіти шляхом розроблення типових програм на основі компетентнісного підходу, створення освітнього середовища, що забезпечує доступність якісної освіти та успішну соціалізацію учнів.

Слід зазначити, що компетентнісний підхід — це не лише один із чинників, що сприяють модернізації змісту освіти дітей з інтелектуальними порушеннями. Він значно доповнює низку освітніх інновацій і класичних підходів в освіті дітей з особливими освітніми потребами, що допомагають педагогам накопичувати позитивний досвід для реалізації сучасних освітніх цілей.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Порушення інтелектуального розвитку виникають унаслідок органічного ураження головного мозку на ранніх етапах онтогенезу (від моменту внутрішньоутробного розвитку до трьох років). Загальною ознакою в усіх учнів з інтелектуальними порушеннями виступає недорозвинення психіки з явним переважанням інтелектуальної недостатності, що призводить до ускладнень у засвоєнні змісту шкільної освіти та соціальної адаптації.

Категорія учнів із порушеннями інтелектуального розвитку є неоднорідною групою. Своєрідність розвитку дітей зазначеної категорії обумовлена особливостями їхньої вищої нервової діяльності, розбалансованістю процесів збудження та гальмування, порушенням взаємодії першої та другої сигнальних систем.

У структурі психіки такої дитини в першу чергу відзначається недорозвинення пізнавальних інтересів і зниження пізнавальної активності, що обумовлено уповільненням темпу психічних процесів, їхньою слабкою рухливістю. За порушень інтелектуального розвитку емоції, воля, поведінка в деяких випадках і фізичний розвиток набувають певних специфічних ознак, хоча найбільш порушеним є процес мислення і здатність до абстрагування та узагальнення. Унаслідок цього знання учнів про довкілля є неповними і зазвичай спотвореними, а їхній життєвий досвід украй бідний. У свою чергу, це обумовлює негативний вплив на опанування навичок читання, письма та лічби у процесі шкільного навчання.

Розвиток усіх психічних процесів у дітей зазначеної категорії вирізняється якісною своєрідністю, при цьому порушення з'вляються вже на етапах відчуття і сприйняття. Неточність і слабкість диференціювання зорових, слухових, кінестетичних, тактильних, нюхових і смакових відчуттів призводять до труднощів орієнтування учнів у довкіллі. У процесі засвоєння окремих навчальних предметів це проявляється в уповільненому темпі впізнавання та розуміння навчального матеріалу, зокрема змішуванні графічно подібних букв, цифр, окремих звуків або слів. Проте зазначені особливості виявляються значно більш збереженими, ніж процес мислення, основу якого складають такі операції, як аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстракція, конкретизація. Зазначені логічні операції у дітей мають цілу низку своєрідних ознак, що проявляються у труднощах установлення взаємозв'язку між частинами предмета, виділення його суттєвих ознак, знаходженні та порівнянні предметів за подібністю та відмінністю тощо.

У школярів з порушеннями інтелектуального розвитку з усіх видів мислення (наочно-дійове, наочно-образне і словесно-логічне) більшою мірою порушено логічне мислення, що проявляється у слабкості узагальнення, труднощах розуміння сутності явища або факту. Особливі труднощі виникають в учнів з розумінням фігурального значення окремих фраз або цілих текстів. У цілому мислення характеризується конкретністю, некритичністю, ригідністю (порушенням переключення з одного виду діяльності на інший).

Для учнів характерна знижена активність розумових процесів і слабка регулювальна роль мислення: зазвичай вони починають виконувати роботу, не дослухавши інструкції, не зрозумівши мети завдання, не маючи плану дії. Однак за особливої організації навчальної діяльності учнів цієї групи, спрямованої на навчання користування раціональними і цілеспрямованими способами виконання завдання, виявляється можливим певною мірою скоригувати недоліки розумової діяльності. Використання спеціальних методів

і прийомів, що застосовуються у процесі корекційно-розвивального навчання, сприяє розвитку різних форм мислення учнів з інтелектуальними порушеннями, у тому числі й словесно-логічного.

Особливості сприйняття та осмислення дітьми навчального матеріалу нерозривно пов'язані з особливостями їхньої пам'яті. Запам'ятовування, збереження і відтворення отриманої інформації учнями з ППР також має цілу низку специфічних особливостей: вони краще запам'ятовують зовнішні, іноді випадкові, ознаки на основі візуального сприймання, при цьому гірше усвідомлюються і запам'ятовуються внутрішні логічні зв'язки; зі значним запізненням формується довільне запам'ятовування, що базується на багаторазових повтореннях.

Менш розвиненим є логічне опосередковане запам'ятовування, хоча механічна пам'ять може бути сформована на більш високому рівні. Порушення пам'яті учнів із ППР проявляється не стільки у труднощах отримання і збереження інформації, скільки в її відтворенні: унаслідок труднощів установлення логічних зв'язків отримана інформація може відтворюватися безсистемно, з великою кількістю спотворень; при цьому найбільші труднощі викликає відтворення словесного матеріалу. Однак використання різних додаткових засобів і прийомів у процесі корекційно-розвивального навчання (ілюстративної, символічної наочності, різних варіантів планів, запитань учителя тощо) сприяє підвищенню якості відтворення словесного матеріалу. Разом із тим слід мати на увазі, що специфіка мнемічної діяльності багато в чому визначається структурою інтелектуального порушення. У зв'язку із цим урахування особливостей учнів надає можливості створювати умови, що сприяють розвитку всіх процесів пам'яті.

Особливості нервової системи школярів із ППР впливають і на їхню увагу, що характеризується звуженням обсягу, малою стійкістю, труднощами розподілу, уповільненістю переключення. Значною мірою порушена довільна увага,

яка пов'язана з вольовим зусиллям, спрямованим на подолання труднощів, що характеризується нестійкістю та швидким виснаженням. Однак, якщо завдання посильне та цікаве для учня, його увага може певний час підтримуватися на належному рівні. Також у процесі навчання виявляються труднощі зосередження на якомусь одному об'єкті або виді діяльності. Під впливом спеціально організованого навчання і виховання обсяг уваги та її стійкість значно поліпшуються, що дозволяє говорити про наявність позитивної вікової динаміки, але ці показники не досягають вікової норми.

Для успішного навчання необхідні досить розвинуті уявлення й уява. Уявленням дітей з інтелектуальними порушеннями властива недиференційованість, фрагментарність, уподібнення образів, що, у свою чергу, позначається на впізнаванні й розумінні навчального матеріалу. Уява як один із найбільш складних процесів вирізняється значною несформованістю, що проявляється в її неточності і схематичності.

У школярів із ППР спостерігаються особливості в розвитку мовленнєвої діяльності, фізіологічною основою яких є порушення взаємодії між першою і другою сигнальними системами, що призводить до недорозвинення усіх сторін мовлення: фонетичної, лексичної, граматичної. Труднощі звуко-буквеного аналізу і синтезу, сприймання й розуміння мовлення викликають різні види порушень писемного мовлення. Зниження потреби в мовленнєвому спілкуванні призводить до того, що слово не використовується повною мірою як засіб спілкування; активний словник не тільки обмежений, а й повний штамів; фрази однотипні за структурою й бідні за змістом. Недоліки мовленнєвої діяльності цієї категорії учнів безпосередньо пов'язані з порушенням абстрактно-логічного мислення. Слід зазначити, що мовлення учнів із ППР належною мірою не виконує своєї регульовальної функції, оскільки найчастіше словесна інструкція виявляється незрозумілою, що призводить до неправильного осмислення і виконання завдання. Проте в повсякденній

практиці учні зазначеної категорії здатні підтримати розмову на теми, близькі їхньому особистому досвіду, використовуючи нескладні конструкції речень.

Психологічні особливості учнів з інтелектуальними порушеннями пов'язані й з порушеннями емоційної сфери. Зазвичай емоції в цілому збережені, але вони вирізняються відсутністю відтінків переживань, нестійкістю та поверхневістю. Відсутні або дуже слабо виражені переживання, що обумовлюють інтерес і спонукають до пізнавальної діяльності, а також з великими труднощами здійснюється виховання вищих психічних почуттів: моральних і естетичних.

Вольова сфера учнів характеризується слабкістю власних намірів і спонукань, значною навіюваністю. Такі школярі вважають за краще обирати шлях, який не потребує вольових зусиль, а внаслідок непосильності висунутих вимог у деяких із них розвиваються такі негативні риси особистості, як негативізм і впертість.

Своєрідність перебігу психічних процесів і особливості вольової сфери школярів із ППР негативно впливають на характер їхньої діяльності, особливо на процеси довільності, що проявляється у недорозвиненні мотиваційної сфери, слабкості спонукань, недостатності ініціативи. Це особливо позначається на навчальній діяльності, оскільки учні починають виконувати завдання без необхідного попереднього орієнтування, не зіставляють хід його виконання з кінцевою метою. У процесі виконання навчального завдання вони часто, правильно почавши діяти, «зісковзують» на дії, що вироблені раніше, причому переносять їх в незмінному вигляді, не враховуючи зміни умов.

Водночас у процесі здійснення тривалої, систематичної та спеціально організованої діяльності, спрямованої на навчання цієї групи школярів цілепокладання, планування та контролю, учням стають доступними різні види діяльності: образотворча і конструктивна діяльність, гра, зокрема дидактична, ручна праця, а в старшому шкільному віці й деякі види профільної праці.

Порушення вищої нервової діяльності, недорозвинення психічних процесів та емоційно-вольової сфери зумовлюють прояв певних специфічних особливостей особистості учнів із ППР, які характеризуються специфікою інтересів, потреб і мотивів, що ускладнює формування правильних відносин з однолітками і дорослими.

ОСОБЛИВІ ОСВІТНІ ПОТРЕБИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ІЗ ПІР

Потреба — найважливіший стимул людської діяльності. Етимологія даного поняття демонструє його багатоаспектність, значно ширше розкриває його значення. Однією з фундаментальних потреб людини є потреба в освіті. Вона виникає і розвивається в певному соціальному контексті та реалізується у різних видах діяльності. Освітня потреба являє собою обумовлене соціокультурними домінантами активне діяльнісне ставлення людини до сфери знань, що є сутнісною характеристикою її розвитку, самовизначення і самореалізації.

Потреба в освіті — це складна комплексна потреба, що має свою структуру і конкретизована в таких потребах, як потреба в знаннях, уміннях, навичках, спілкуванні, самоосвіті, самореалізації, самоактуалізації. Аналіз потреби як внутрішнього джерела цілеспрямованої діяльності людини є досить важливим, оскільки дозволяє визначити її цільову орієнтацію. У той же час це дає можливість виявити ступінь збігу потреби особистості з громадськими уявленнями про освітні потреби дітей із порушеннями психофізичного розвитку (ППР).

Отже, діти з ППР мають особливі освітні потреби. За визначення особливих освітніх потреб доцільно спиратися на принцип урахування зони найближчого розвитку, що був обґрунтований у свій час Л. Виготським. Реальне співвідношення розумового розвитку і можливостей навчання може бути знайдено завдяки виявленню рівня актуального роз-

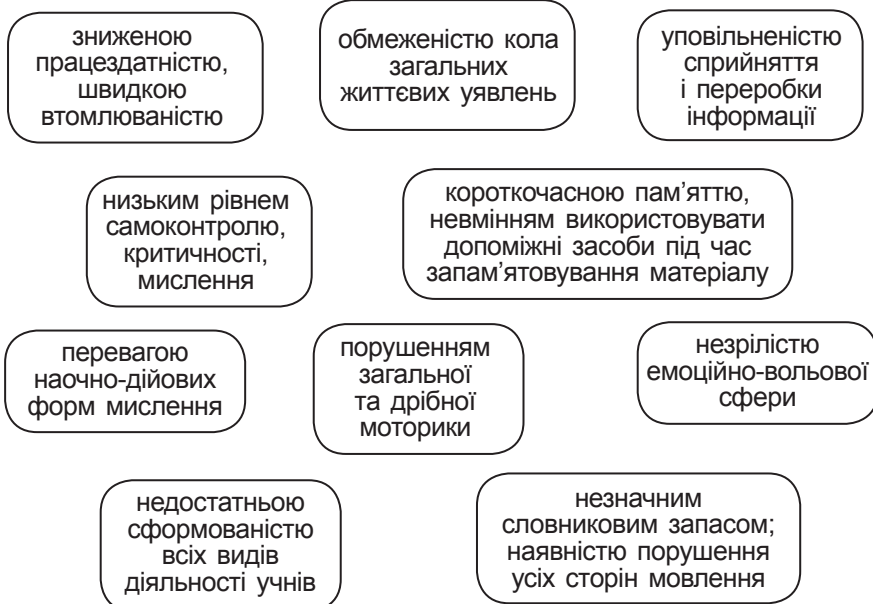
витку дитини і зони її найближчого розвитку. Під ООП розуміються потреби в умовах, що необхідні для оптимальної реалізації когнітивних, енергетичних і емоційно-вольових можливостей дитини з ППР у процесі навчання.

До когнітивної складової належать володіння розумовими операціями, можливості сприйняття і пам'яті (запам'ятовування і збереження сприйнятої інформації), обсяг активного і пасивного словників, знань і уявлень про довкілля.

Енергетичні можливості характеризують розумову активність, можливості зосередження й утримання уваги, працездатність.

Емоційно-вольова складова визначає спрямованість активності дитини, її пізнавальну мотивацію.

Труднощі в освітньому процесі обумовлені:

Поняття «особливі потреби» першочергово включає педагогічні рішення, пов'язані із самою дитиною, з її освітою, вихованням, з поліпшенням її життєвої, навчальної ситуації. Отже, особливі освітні потреби дитини з ППР у процесі

соціалізації і навчання визначають механізми організації психолого-педагогічної діяльності шляхом побудови освітнього простору за допомогою «обхідних шляхів» (Л. Виготський).

Найбільш універсальні:

- ✓ потреба у використанні педагогом таких технологій і методів навчання, які сприяли б не тільки успішній реалізації освітніх завдань, а й створювали б умови для накопичення учнем соціального досвіду та розвитку навичок спілкування, емоційної сфери, корекції негативних особливостей у розвитку особистості, пізнавальної діяльності;
- ✓ потреба в такій організації процесу навчання, яка завдяки включенню попереднього пропедевтичного етапу забезпечує необхідну стартову готовність дитини до засвоєння програмного матеріалу;
- ✓ потреба у формуванні та розвитку мотивації, позитивного ставлення до навчання, самостійності та навичок самоконтролю в пізнавальній діяльності;
- ✓ потреба в забезпеченні уповільненого темпу пізнавальної діяльності, коли нова інформація надається у вигляді невеликих фрагментів, а виконанню роботи з ними (вивчення, аналіз, запам'ятовування, перетворення, практичне використання) сприяє дозована допомога вчителя (покроковий контроль, інструкції, надання зразка, спільне виконання тощо);
- ✓ потреба у зменшенні інтелектуального, емоційного та фізичного навантаження в освітньому процесі;
- ✓ потреба в забезпеченні більш тривалого, безперервного та комплексного контролюючого супроводу педагогом процесу пізнавальної діяльності;
- ✓ потреба в такій організації освітнього процесу, під час якого забезпечується повноцінна й оптимальна участь усіх збережених сенсорних систем учня з ППР;

- ✓ потреба в доступності змісту навчального матеріалу. Зміст навчання має бути адаптованим з урахуванням можливостей учнів. Так, значно знижуються обсяг і глибина інформаційного матеріалу, збільшується кількість часу, необхідного для засвоєння теми, сповільнюються темпи навчання. Разом із тим знання, уміння і навички, що формуються в учнів із порушенням інтелекту, мають бути цілком достатні для того, щоб підготувати учнів до самостійного життя в суспільстві та оволодіння професією;
- ✓ потреба у використанні специфічних методів і прийомів, що полегшують засвоєння навчального матеріалу. Наприклад, складні поняття вивчаються шляхом розчленування на складові й вивчення кожної складової окремо — метод маленьких порцій. Складні дії розбиваються на окремі операції, навчання здійснюється поопераційно;
- ✓ потреба у предметно-практичній діяльності, у ході виконання якої учнями можуть бути засвоєні елементарні абстрактні поняття;
- ✓ потреба у формуванні системи доступних знань, умінь і навичок. Лише в деяких випадках може бути відсутня суворая систематизація у викладі навчального матеріалу;
- ✓ потреба в постійному контролі та конкретній допомозі з боку вчителя, у додаткових поясненнях і показі способів та прийомів роботи, у великій кількості тренувальних вправ під час засвоєння нового матеріалу;
- ✓ потреба в прищепленні інтересу до навчання, формуванні позитивної мотивації. На момент вступу до школи у більшості дітей із порушеннями інтелектуального розвитку переважають атрибутивні інтереси, тому одним із важливих завдань учителя є розвиток пізнавальних інтересів;
- ✓ потреба в цілеспрямованому навчанні прийомів навчальної діяльності;

- ✓ потреба в корекції та розвитку психічних процесів, мовлення, дрібної та загальної моторики шляхом формування елементарних уявлень про довкілля, розширення кругозору, збагачення усного мовлення, навчання вміння послідовно викладати свої думки тощо;
- ✓ потреба у формуванні знань і умінь, що сприяють соціальній адаптації: умінь користуватися послугами підприємств служби побуту, торгівлі, зв'язку, транспорту, медичної допомоги, навичок забезпечення безпеки життя; умінь готувати їжу, дотримуватися особистої гігієни, навичок самообслуговування, орієнтування в найближчому оточенні;
- ✓ потреба в засвоєнні морально-етичних норм поведінки, оволодінні практичними навичками спілкування з іншими людьми;
- ✓ потреба у трудовій та професійній підготовці. Трудове навчання розглядається як потужний засіб корекції наявних у дітей зазначеної категорії порушень. Воно є основою морального виховання цієї категорії дітей, а також важливим засобом їхньої соціальної адаптації;
- ✓ потреба у створенні психологічно комфортного для учнів із порушенням інтелекту середовища: атмосфера прийняття в класі, ситуація успіху на уроці або під час іншої діяльності.

Особливі освітні потреби обумовлені особливостями психофізичного розвитку учнів та можуть проявлятися по-різному і в різних поєднаннях. Отже, важливо застосовувати різноманітні форми організації навчання і виховання, що в подальшому сприятиме успішності соціальної адаптації учнів зазначеної категорії.

Таким чином, сучасні наукові уявлення про особливості психофізичного розвитку різних груп учнів із ППР дають можливість виділити освітні потреби як загальні для всіх учнів із ППР, так і специфічні.

До загальних потреб належать:

- ✓ виділення пропедевтичного періоду в освіті, що забезпечує наступність між дошкільним і шкільним етапами;
- ✓ обов'язковість безперервності корекційно-розвивального процесу, що реалізується через зміст освітніх галузей та у процесі індивідуальної роботи;
- ✓ раннє отримання спеціальної допомоги засобами освіти;
- ✓ психологічний супровід, що оптимізує взаємодію дитини з педагогами та учнями;
- ✓ психологічний супровід, що спрямований на встановлення взаємодії сім'ї та освітньої організації;
- ✓ поступове розширення освітнього простору, що виходить за межі навчального закладу.

Для учнів із ППР характерні такі специфічні освітні потреби:

- ✓ наочно-дійовий характер змісту освіти;
- ✓ спрощення системи навчально-пізнавальних завдань, що вирішуються у процесі навчання;
- ✓ уведення навчальних предметів, що сприяють формуванню уявлень про природні й соціальні компоненти довкілля;
- ✓ відпрацювання засобів комунікації, соціально-побутових навичок;
- ✓ спеціальне навчання «переносу» сформованих знань і умінь у нові ситуації взаємодії з довкіллям;
- ✓ забезпечення обов'язковості профільного трудового навчання;
- ✓ необхідність постійної актуалізації знань, умінь і норм поведінки, що схвалені суспільством;
- ✓ забезпечення особливої просторової та часової організації освітнього середовища з урахуванням функціонального стану центральної нервової системи і нейродинаміки психічних процесів учнів із ППР;

- ✓ використання переважно позитивних засобів стимуляції діяльності та поведінки;
- ✓ стимуляція пізнавальної активності, формування потреби в пізнанні довкілля та у взаємодії із ним.

Таким чином, характеристика особливих освітніх потреб є необхідною умовою організації навчання дітей із ППР, що сприяє визначенню конкретних освітніх умов і напрямів педагогічної діяльності, надає можливості здійснити вибір конкретних педагогічних технологій, а також зробити прогноз щодо успішності в кожному конкретному випадку.

ЗМІСТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ УЧНІВ ІЗ ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ В ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ ВІДПОВІДНО ДО ВИМОГ НУШ

Освітній процес — це двобічний процес, який поєднує діяльність учителя й учнів. Учитель зобов'язаний озброїти дітей компетенціями, учні — оволодіти ними і застосовувати їх на практиці. Педагогічний процес як система не є ідентичним системі перебігу цього процесу. У якості системи виступає освіта в цілому — школа, клас, учительський та дитячий колективи. Усе це функціонує з урахуванням певних зовнішніх і внутрішніх умов.

Зовнішніми умовами є: довкілля, матеріально-технічне забезпечення освітнього процесу, наявність педагогічних кадрів тощо.

До внутрішніх умов належать: сам освітній процес із напрямками, складовими; забезпечення програмами, навчальними планами, підручниками; знання вчителем можливостей учнів з інтелектуальними порушеннями, зон їхнього актуального розвитку і найближчого розвитку. Результат освітнього процесу знаходиться у прямій залежності від характеру взаємодії педагога та учнів, а також від застосовуваної технології навчання.

Основними джерелами змісту шкільної освіти є: цілі та завдання навчання, принципи, методи, форми впливу на учня і процес навчання в цілому.

Крім того, що підставою для відбору змісту шкільної освіти служать загальні корекційні принципи, до змісту освіти мають бути включені основи всіх наук, що визначають сучасний стан навчання, викладені в доступній формі. Зміст навчання предметний і знаходить своє відображення в методах. Він представлений у навчальних планах, програмах, підручниках.

Сучасні демократичні зміни у шкільній освіті, що передбачають запровадження Закону «Про освіту», Державного стандарту початкової освіти, Концепції «Нова українська школа»¹, розвиток різних форм освіти як важливого чинника забезпечення права на освіту, обумовлюють сучасні тенденції та зміну підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами.

Формула Нової української школи

- новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві;
- умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно;
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- педагогіка партнерства між учнем, учителем і батьками;
- дитиноцентризм, орієнтація на потреби учня в освітньому процесі;
- сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби й технології для навчання учнів, освітян, батьків.

У Концепції Нової української школи наголошено на тому, що кожна дитина, незалежно від її здібностей, має право на успіх у житті, максимальне розкриття власних здібностей, яке може запропонувати якісна освіта. Тому за-

¹ Концепція «Нова українська школа». — Режим доступу: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

безпечення оптимальних умов навчання, виховання та розвитку школярів з особливими освітніми потребами є важливим завданням сьогодення.

Концепція пояснює ідеологію змін в освіті, що закладаються в новому базовому законі «Про освіту» та обґрунтовує формулу Нової української школи, яка поєднує важливі ключові компоненти:

- ✓ новий зміст освіти, заснований на формуванні компетентностей, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві;
- ✓ умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно;
- ✓ наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- ✓ педагогіка партнерства між учнем, учителем і батьками;
- ✓ орієнтація на потреби учня в освітньому процесі, дитиноцентризм;
- ✓ сучасне освітнє середовище, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків.

Сучасне суспільство вимагає виховання самостійних, відповідальних громадян, здатних ефективно взаємодіяти у процесі реалізації соціальних та економічних завдань. Виконання цих завдань потребує розвитку особистісних якостей і творчих здібностей людини, умінь самостійно здобувати нові знання та вирішувати проблеми, орієнтуватися в житті суспільства. Саме ці пріоритети лежать в основі реформування сучасної школи, головне завдання якої — підготувати компетентну особистість, здатну знаходити правильні рішення у конкретних навчальних, життєвих, а в майбутньому і у професійних ситуаціях.

Важливим напрямом реформування шкільної освіти дітей з інтелектуальними порушеннями в контексті реалізації основних положень Нової української школи є запровадження компетентнісного підходу до навчання.

Теоретичні напрацювання зарубіжних та вітчизняних учених доводять ефективність запровадження компетентнісного підходу до шкільного навчання завдяки своїй різноплановості, багатогранності, системності та комплексності, що сприяє ефективності навчально-виховного процесу, наповнюючи його практичним змістом (І. Бех, Н. Бібік, Л. Ващенко, І. Єрмаков, І. Зимня, О. Локшина, О. Овчарук, Л. Парамонова, О. Пометун, О. Савченко, А. Хуторський та інші). Автори наполягають на тому, що компетенція і компетентність — різні поняття. Компетенція — це вимога, яка включає знання, уміння, навички, способи діяльності, певний досвід. Компетенція сама по собі не є характеристикою особистості. Нею вона стає в процесі засвоєння й рефлексії учня, перетворюючись на компетентність. Компетентність — це здатність застосовувати здобуті знання, набуті вміння і навички, власний досвід у нестандартних ситуаціях з метою вирішення певних життєво важливих проблем. Компетентність є особистісним утворенням, яке проявляється у процесі активних самостійних дій людини.

Формування життєвої компетентності учнів із порушеннями інтелектуального розвитку на початковому етапі навчання відбувається, насамперед, на основі того навчального матеріалу, який вивчається в початковій школі, у процесі аналізу якого можна створити умови і ситуації, життєві (для дітей з інтелектуальними порушеннями) та дидактичні (для педагогів), що актуалізують потребу в опануванні та практичному закріпленні учнями оптимальних засобів вирішення життєвих завдань, зміст яких відповідає їхнім можливостям.

У процесі компетентнісного навчання школярі повинні не лише засвоїти певні знання, оволодіти вміннями та навичками, а й навчитися застосовувати їх у повсякденній практичній діяльності. Компетентнісний підхід дає змогу учням одночасно вивчати новий матеріал, навчатися мірку-

вати, практично діяти, шукати ефективні способи вирішення проблемних ситуацій, співпрацювати з однолітками.

Реалізацію компетентнісного підходу визнано пріоритетом освітньої політики держави. Формування та розвиток у дітей ключових компетентностей стало необхідним і новим концептуальним орієнтиром у шкільній освіті ХХІ століття, оскільки одним з основних чинників становлення особистості є сформованість життєвої компетентності як здатності застосовувати набуті знання, уміння, навички у практичній життєдіяльності. Це, у свою чергу, зумовлює перегляд змістового та корекційно-розвивального забезпечення освіти дітей з інтелектуальними порушеннями.

Отже, в основу змісту освіти дітей з інтелектуальними порушеннями покладено ідею максимально можливого їхнього соціального, психічного і фізичного розвитку; корекції їхньої пізнавальної, емоційної та вольової сфер з метою формування такого типу людини, яка позитивно ставиться до соціальних цінностей, інших людей та до самої себе і здатна до самокерованої поведінки, самостійної діяльності у доступних для неї сферах.

Основною метою початкової освіти дітей із порушеннями інтелектуального розвитку (ПІР) є всебічний розвиток та виховання особистості шляхом формування в учнів загальноосвітніх, соціально-адаптивних, життєво необхідних умінь та навичок, формування навичок здорового способу життя. За роки навчання в початковій школі учні мають набути достатній власний досвід культури спілкування, співпраці, самовираження у різних видах навчальної діяльності. Набуття загальноосвітніх та соціально-побутових умінь та навичок є фундаментом подальшого успішного навчання школяра.

Компетентнісний підхід до навчання забезпечує право кожного учня на індивідуальний розвиток з урахуванням його пізнавальних можливостей. При цьому орієнтуються на зону ближнього розвитку учня, тобто на його потенційні можливості, які реалізуються на даний час завдяки різним

видам педагогічної зовнішньої допомоги, а в подальшому стануть надбанням самостійної життєдіяльності дитини.

Компетентнісні результати навчання учнів визначено у Типових освітніх програмах для навчання учнів із порушеннями інтелектуального розвитку, Критеріях оцінювання навчальних досягнень.

Отже, до ключових (життєвих) компетентностей школярів з інтелектуальними порушеннями належать:

- ✓ *володіння державною мовою*, що передбачає елементарні уміння та навички (у межах мовленнєвих можливостей) усно і письмово висловлювати свої думки, усвідомлення ролі мови для спілкування та культурного самовираження;
- ✓ *можливість спілкуватися рідною мовою* (у межах пізнавальних можливостей), що передбачає використання рідної мови в різних комунікативних ситуаціях, зокрема в побуті, освітньому процесі, культурному житті громади;
- ✓ *математична компетентність*, що передбачає застосування (у межах пізнавальних можливостей) математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини;
- ✓ *компетентності в галузі природничих наук*, що передбачають формування пізнавального досвіду, прагнення самостійно чи в групі спостерігати та досліджувати явища, пізнавати себе і навколишній світ шляхом спостереження та дослідження;
- ✓ *соціально-трудова компетентність*, що передбачає формування трудових умінь та навичок, що забезпечують подальшу здатність до успішного опанування основ професійно-трудової діяльності, набуття навичок практичної життєдіяльності;
- ✓ *екологічна компетентність*, що передбачає сформованість уявлень щодо екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки,

ощадного використання та збереження природних ресурсів;

- ✓ *інформаційно-комунікаційна компетентність*, що передбачає опанування елементарних основ цифрової грамотності для розвитку і спілкування, можливість безпечного використання інформаційно-комунікаційних засобів у навчанні та інших життєвих ситуаціях;
- ✓ *навчання впродовж життя*, що передбачає опанування життєво необхідних базових умінь і навичок, що сприятимуть подальшій соціальній адаптації та інтеграції в суспільство;
- ✓ *громадянські та соціальні компетентності*, що передбачають уміння діяти (у межах своїх можливостей) у різних життєвих ситуаціях, ідентифікувати себе як громадянина України; дбайливе ставлення до власного здоров'я та здоров'я інших людей, дотримання здорового способу життя;
- ✓ *культурна компетентність*, що передбачає залучення до різних видів мистецької творчості (образотворчого, музичного тощо) шляхом розкриття і розвитку природних здібностей, творчого вираження особистості, формування навичок культури поведінки в соціумі;
- ✓ *компетентність щодо основ фінансової грамотності*, що передбачає формування уявлень про грошові одиниці, необхідних для здійснення та організації побутової життєдіяльності, залучення до сфери соціально-побутової та елементарної економічної діяльності.

Спільними для всіх ключових компетентностей є такі вміння: спілкуватися, взаємодіяти та співпрацювати з дорослим та однолітками, сприймати інструкції та навчальні завдання, керувати емоціями, регулювати власну поведінку.

Формування життєвих компетентностей у період шкільного навчання відбувається шляхом цілеспрямованого формування навчально-пізнавальної діяльності на уроках з основних предметів та під час корекційно-розвиткових занять.

Саме через навчання відбувається становлення особистості школяра, який в процесі практичної діяльності вчиться розуміти умову завдань, засвоює способи їх вирішення, планує свої дії, досягає та оцінює результати. Усе це впливає на розширення соціально-адаптаційних можливостей подальшого засвоєння загальноосвітніх завдань. Отже, досить важливо виокремити основні завдання корекційно-розвивального навчання і виховання на етапі шкільного навчання.

Згідно із Законом України «Про освіту», на основі Державного стандарту й Типової освітньої програми заклади освіти, наукові установи та інші суб'єкти освітньої діяльності можуть розробляти освітні програми — єдиний комплекс освітніх компонентів (предметів, індивідуальних проектів, контрольних заходів тощо), спланованих і організованих для досягнення визначених результатів навчання. Освітні програми можуть відрізнятися від Типової освітньої програми послідовністю викладання навчального матеріалу, обсягом його вивчення, наявністю додаткових компонентів змісту або використанням оригінальних форм, методів і засобів навчання.

Розподіл навчальних годин за темами, розділами, вибір форм і методів навчання вчитель визначає самостійно, враховуючи пізнавальні здібності та можливості учнів із порушеннями інтелектуального розвитку, конкретні умови роботи, забезпечуючи водночас досягнення корекційно-розвивальних завдань та орієнтованих очікуваних результатів, зазначених у програмі.

Упродовж навчання в початковій школі учні навчаються способам самоконтролю, що сприяє вихованню відповідальності, розвитку інтересу, своєчасному виявленню прогалин у знаннях, уміннях, навичках та їх корекції.

Оцінювання навчальних досягнень учнів із порушеннями інтелектуального розвитку (легкого та помірного ступенів) початкової ланки школи здійснюється вербально з усіх предметів інваріантної та варіативної складових. За рішенням педагогічної ради навчального закладу та за згоди бать-

ків оцінювання навчальних досягнень учнів 4-х класів може здійснюватись за бальною шкалою з предметів, передбачених Навчальним планом для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, крім фізичної культури, з метою підготовки учнів до відповідного бального оцінювання в 5–9 (10) класах. Об'єктами контролю у процесі навчання в початковій школі є складові предметних та життєвих компетентностей: знання про предмети і явища навколишнього світу, взаємозв'язки і відношення між ними; уміння та навички застосовувати засвоєні знання, досвід діяльності, ціннісні ставлення. Основними функціями контролю навчальних досягнень учнів є: мотиваційна, діагностико-коригувальна, корекційна, контролююча, навчальна, розвивально-виховна, соціальна.

1. Мотиваційна функція визначає таку організацію оцінювання навчальних досягнень учнів, коли його проведення стимулює бажання поліпшити свої результати, розвиває відповідальність, формує позитивні мотиви навчання.

2. Діагностико-коригувальна функція передбачає з'ясування сильних сторін навчально-пізнавальної діяльності, а також причин труднощів, які виникають в учня під час навчання, виявлення прогалин у знаннях і вміннях та внесення коректив, спрямованих на усунення цих прогалин.

3. Корекційна функція спрямована на підготовку до вивчення нового матеріалу, забезпечення системного засвоєння знань учнів, створення ситуації досягнення успіху під час індивідуально-групових занять.

4. Контролююча функція передбачає визначення рівня досягнень окремого учня (класу, групи), виявлення рівня готовності до засвоєння нового матеріалу, що дає можливість учителеві відповідно планувати й викладати навчальний матеріал.

5. Навчальна функція зумовлює таку організацію оцінювання навчальних досягнень учнів, коли його проведення сприяє повторенню, уточненню, систематизації, застосуванню знань, навичок і вмінь.

6. Розвивально-виховна функція полягає у формуванні вміння зосереджено й цілеспрямовано працювати, застосовувати прийоми контролю й самоконтролю, сприяє розвитку відповідальності, працелюбності, активності, самостійності, акуратності та інших якостей особистості.

7. Соціальна функція передбачає об'єктивне оцінювання досягнень учнів, а не їхніх недоліків.

Рівнева градація враховує індивідуальні психофізичні особливості, можливості кожного учня, тим самим зміцнюючи його статус в освітньому середовищі, соціумі.

Оцінювання навчальних досягнень учнів із порушеннями інтелектуального розвитку за основними рівнями в руслі реформування загальної середньої освіти передбачає:

- ✓ оцінювання в межах навчального матеріалу, визначеного навчальними програмами для спеціальних закладів для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку, в яких учні набувають нецензової освіти;
- ✓ оцінювання в межах пізнавальних можливостей засвоєння учнями програмового матеріалу, зумовлених особливостями їхнього психічного та фізичного розвитку;
- ✓ оцінювання відповідних розвитку учнів якісних характеристик навчальних досягнень, необхідних для формування їхньої життєвої компетентності;
- ✓ оцінювання на позитивному принципі, тобто врахування рівня досягнень учня, а не його невдач.

Дуже важливо аналізувати хід реалізації навчальної програми й ухвалювати рішення щодо коригування програми і методів навчання відповідно до індивідуальних потреб дитини; мотивувати прагнення здобути максимально можливі результати; виховувати ціннісні якості особистості, бажання навчатися, не боятися помилок; зміцнювати переконання у власних можливостях і здібностях.

Зазначимо, що основною новацією, яка входить до практики навчання учнів початкових класів з інтелектуальними порушеннями, є структурування змісту початкової освіти на засадах інтегрованого підходу до навчання. Дидактичний зміст процесу інтеграції полягає у взаємозв'язку змісту, методів і форм роботи. Відповідно, інтеграцію навчального матеріалу з різних навчальних предметів здійснюють навколо певного об'єкта чи явища довкілля або навколо вирішення проблеми міжпредметного характеру і для створення творчого продукту тощо.

Об'єктами оцінювання в учнів із порушеннями інтелектуального розвитку в початкових класах у процесі вивчення основних навчальних предметів є, передусім, структурні компоненти його навчальної діяльності, а саме:

1. Зміст навчання — знання про об'єкт вивчення (уявлення, поняття, явище тощо, у т.ч. про правила, засоби перетворення об'єкта, про вимоги до результату; про складові та послідовність виконання завдання як одиниці навчальної діяльності і т. д.). Змістовий компонент конкретизується відповідно до змісту навчання кожного навчального предмета.

2. Практичні навички та вміння — дії, способи дій (уміння, навички), діяльність: а) предметна (відповідно до змісту основних навчальних предметів у спеціальних закладах для дітей із порушеннями інтелектуального розвитку); б) розумова (порівнювати, абстрагувати, класифікувати, узагальнювати тощо) та загальноосвітня (аналізувати, планувати, організовувати, контролювати процес і результати виконання завдання, діяльності в цілому; уміння користуватися підручником та іншими доступними джерелами інформації).

3. Ставлення до навчання.

В основному, ці характеристики змістового, операційно-організаційного та емоційно-мотиваційного компонентів навчання дитини покладаються в основу визначення рівнів навчальних досягнень (I — початковий, II — середній, III —

достатній) та критеріїв оцінювання навчальних досягнень і відповідних диференційованих балів в учнів спеціального навчального загальноосвітнього закладу з кожного навчального предмета. Для учнів із порушеннями інтелектуального розвитку помірного ступеня розроблено диференційовані рівні навчальних досягнень: I — початковий, II — середній, III — достатній, вони характеризують особливості життєвої компетентності та обумовлюють соціалізацію дитини.

Тематичне й підсумкове оцінювання рекомендовано відображати у класному журналі у вигляді рівнів знань (початковий, середній, достатній), згідно з критеріями оцінювання, поданими в таблицях посібника «Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушенням інтелектуального розвитку» (2020 р.).

Оцінювання результатів навчання та особистих досягнень учнів 1–3 класів має формувальний характер, здійснюється вербально і передбачає активне залучення учнів до самоконтролю і самооцінювання. Формувальне оцінювання орієнтує вчителя на спостереження за навчальним поступом кожного учня. Воно розпочинається з перших днів навчання у школі і триває постійно. Орієнтирами для здійснення формувального оцінювання є вимоги до результатів навчання та компетентностей учнів початкової школи, визначені Державним стандартом початкової освіти¹ та очікуваними результатами, зазначеними в типових освітніх програмах для навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку. При цьому особливості дитини можуть впливати на темп і характер навчання, вибір доцільних методів та форм навчання, унаслідок чого вона може досягати вказаних результатів.

Вимоги до очікуваних результатів навчання та компетентностей учнів використовуються для:

- ✓ організації постійного спостереження за динамікою формування певних навчальних дій, що співвідно-

¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019>

- сяться з очікуваними результатами та особистим розвитком учня;
- ✓ обговорення навчального поступу з учнями та їхніми батьками або особами, які їх замінюють;
 - ✓ формувального (поточного) та завершального (підсумкового) оцінювання.

Завершальне (підсумкове) оцінювання результатів навчання має місце лише наприкінці навчального року і проводиться з метою визначення освітніх завдань для реалізації індивідуального підходу до дитини в процесі подальшого навчання. Форми і види перевірок для проведення завершального оцінювання учитель обирає самостійно з урахуванням особливостей учнів класу.

Формувальному оцінюванню підлягає процес навчання учня, зорієнтований на досягнення визначеного очікуваного результату. Метою такого оцінювання є формування в дитини впевненості в собі, у своїх можливостях; відзначення будь-якого успіху; акцентування уваги на сильних сторонах, а не на помилках; діагностування досягнення на кожному з етапів навчання; адаптування освітнього процесу до можливостей дитини; виявлення проблем і вчасне запобігання їх нашаруванню; стимулювання бажання вчитися та прагнути максимально можливих результатів; запобігання страху помилок.

Формувальне оцінювання має мотивувати і надихати дитину на навчальну діяльність, прояв власних здобутків та сприяти формуванню навичок застосування знань і умінь під час виконання практичних завдань.

Невід'ємним складником оцінювальної діяльності є вироблення в учнів здатності оцінювати (під керівництвом педагога) власний прогрес. Для організації самоконтролю можна (на розсуд педагогів) використовувати різноманітні картки оцінювання, оформлені у цікавий для дітей спосіб. Здійснення зворотного зв'язку з учнями у процесі оцінювання кожної виконаної роботи має орієнтувати їх на успіх,

підтримувати й надихати на саморозвиток і вдосконалення. Таким чином виявляється формувальний характер контролю та оцінювання особистісного розвитку учнів та хід набуття ними навчального досвіду і компетентностей.

Алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання.¹

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей. Учитель спільно з учнями розробляє й обговорює цілі уроків, заняття. Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання з'ясувати, на якому рівні вона досягнута.

2. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання. Обговорення з учнями критеріїв оцінювання робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів освітнього процесу та сприяє позитивному ставленню до цього процесу. Критерії оцінювання для поточного оцінювання мають описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Учні слід ознайомити з ними до початку виконання завдання. Що конкретніше сформульовані критерії оцінювання, то зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

3. Забезпечення активної участі учнів у процесі оцінювання. Створення ефективного зворотного зв'язку, що має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим та своєчасним. У процесі оцінювання важливо не протиставляти дітей одне одному. Стимулюючим має бути порівняння роботи (відповіді, дії тощо) з дією тієї самої дитини раніше. Доцільно акцентувати увагу лише на позитивній динаміці досягнень дитини. Складнощі у навчанні необхідно обговорювати з учнем індивідуально, щоб не створювати ситуацію колективної зневаги до дитини. Водночас під керівництвом та за допомогою вчителя доцільно залучати дітей до взаємооці-

¹ Методичні рекомендації щодо оцінювання навчальних досягнень учнів першого класу (Наказ МОН від 20.08.2018) Електронний ресурс <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/924.pdf>

нювання (ураховуючи пізнавальні можливості учнів), при цьому слід формувати уміння коректно висловлювати думку про результат роботи однокласника, давати поради щодо його покращення. Це активізує навчання, сприяє розвитку критичного мислення, формуванню адекватного ставлення до зауважень, рекомендацій, зміцнює товариськість та відчуття значущості кожного в колективі.

4. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія). У процесі навчання учнів початкових класів важливе значення має запровадження елементів рефлексії, спрямованих на спостереження своїх дій та дій однокласників, осмислення своїх суджень, дій, учинків з огляду на їх відповідність меті діяльності, оскільки початкові навички рефлексії як особистісного новоутворення у повному обсязі мають сформуватися тільки наприкінці молодшого шкільного віку. Слід зазначити, що здатність до персональної рефлексії у дітей молодшого шкільного віку з інтелектуальними порушеннями достатньо обмежена, але можливості її розвитку актуалізуються під час роботи в групі. Умовою розвитку рефлексії у цьому віці є включення дитини у взаємодію з наступним відтворенням фактичних дій та комунікацій в контексті особистісного та спільного значення. Таким чином закладаються основи для самоспостереження і спостереження, які виводяться на рефлексивний рівень у майбутньому. Спонукають до рефлексії запитання: «Чого нового ти дізнався на уроці?», «Що привернуло твою увагу?», «Ти активно працював на уроці?», «Що тобі найбільше сподобалось?».

5. Коригування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання. Формувальне оцінювання дає можливість учителю, відстежуючи рух дитини до навчальних цілей, здійснити коригування освітнього процесу на ранніх етапах, а учневі — усвідомити відповідальність за своє навчання. Оцінка діяльності учнів має бути позитивною. У випадку невдач або неспосильності певної

роботи для конкретного учня доцільно запропонувати йому більш легке завдання, щоб оцінити й підтримати зусилля.

Інші компоненти формувального оцінювання, як-от: конкретний аналіз припущених учнем помилок і труднощів, що постали перед ним, та конкретні вказівки про те, як покращити досягнутий результат, не є предметом розгляду у першому, другому класах, але стають актуальними на подальших навчальних етапах у початковій школі.

Формувальне оцінювання можна забезпечити, використовуючи портфоліо, сутність якого полягає в тому, щоб показати все, на що здатні учні. Через твердження «Я знаю», «Я вмю» акцентуються навчальні досягнення учнів, розвивається здатність до самооцінювання, поступово збільшується відповідальність за власне навчання. У кожного учня свій стиль і темп навчання. Тому важливо усвідомлювати, що оцінювання учня вчителем не має стати причиною зниження самооцінки молодшого школяра, що неминуче позначиться на його навчальній мотивації й успішності.

Під час організації навчання взагалі й оцінювання в початкових класах, зокрема, важливо створювати для учнів ситуацію успіху. Навіть невеличке досягнення надихає дітей. А вчитель, звичайно, завжди може знайти можливість запропонувати таку ситуацію, дати таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг вирізнитися з кращого боку; дуже важливо похвалою відмітити навіть ледь помітне просування уперед: «Добре! Ти виконав завдання сьогодні набагато краще».

Діти дуже чутливі до оцінювання їх дорослими. Молодші школярі мають характерну особливість сприймати оцінку за виконання якогось завдання як оцінювання себе, а тому негативну оцінку вони розуміють як вияв негативного ставлення з боку вчителя. Ураховуючи цю вікову особливість, а також важливу роль початкової школи як «стартового майданчика» для того, щоб задати індивідуальну траєкторію особистості не тільки в навчальній діяльності, а й в особистісному розвитку, учителю слід використовувати фор-

мувальне оцінювання, яке на етапі початкових класів має включати два обов'язкових компоненти:

- 1) доброзичливе ставлення до учня як до особистості;
- 2) позитивне ставлення до зусиль учнів, спрямованих на розв'язання задач (навіть якщо ці зусилля не дали позитивного результату).

Облік результатів завершального (підсумкового) оцінювання, що здійснюється з урахуванням динаміки зростання рівня навчальних досягнень учня-учениці, фіксується учителем у **свідоцтві досягнень**.

Свідоцтво досягнень має бути зрозумілим документом для батьків дитини або осіб, які їх замінюють, що дає розгорнуте уявлення про навчальний поступ дитини в школі під час навчального року.

Запропонований зразок свідоцтва досягнень учнів початкової школи складається із двох частин. Перша частина — характеристика особистих досягнень учнів — заповнюється у жовтні як проміжний та у травні як підсумковий звіт з метою фіксування навчального поступу, у якому оцінюється активність дитини, самостійна робота на уроці, співпраця з іншими учнями тощо. Друга частина складається з оцінювання предметних компетентностей. Заповнюється тільки у травні.

Для оцінювання учнів пропонується рівнева система: *«має значні успіхи», «демонструє помітний прогрес», «досягає результату за допомогою вчителя», «потребує значної уваги і постійної допомоги вчителя»*.

Учителі, які викладають навчальні предмети в початковій школі, дають характеристику предметних компетентностей учня за рівневою системою. У першому-третьому класах оцінювання має описовий характер як рівня навчання, старанності та соціальної поведінки, так і предметів та освітнього процесу в цілому, але не результату.

Під час заповнення свідоцтва досягнень пропонуємо відмічати визначення рівня у довільній формі (графічні знаки). Інформація про формувальне та підсумкове оцінювання ре-

зультатів навчання учня є конфіденційною. Вона обговорюється лише під час індивідуальних зустрічей учителя з учнем/ученицею та його/її батьками, які беруть участь у розробці індивідуальної траєкторії розвитку учня.

Проект зразка свідоцтва досягнень за вибору закладу загальної середньої освіти. Учитель, за бажанням, може додавати особисті або навчальні характеристики на свій розсуд.

Таблиця 1

назва закладу освіти

СВІДОЦТВО ДОСЯГНЕНЬ

Ім'я та прізвище учня/учениці

_____ навчальний рік звіт (проміжний) підсумковий

_____ клас

Характеристика особистих досягнень	Має значні успіхи	Демонструє помітний прогрес	Досягає результату за допомогою вчителя	Потребує значної уваги і постійної допомоги вчителя
1	2	3	4	5
Виявляє інтерес до навчання				
Активно працює на уроці				
Ставить запитання про нове, незрозуміле				
Виявляє старанність у навчанні				
Працює зосереджено				
Виявляє самостійність у роботі				

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Доброзичливо ставиться до оточуючих				
Співпрацює з іншими дітьми				
Вирішує конфлікти мирним шляхом				
Знаходить успішні шляхи вирішення проблем				
Дотримується правил поведінки під час уроку, гри, відпочинку				
Бере відповідальність за свої дії				
Українська мова, мова корінних народів та національних меншин (мова навчання)				
Уважно слухає і розуміє повідомлення, відповідає на запитання за змістом прослуханого (показує малюнки до тексту)				
Дотримується мовленнєвого етикету в ситуаціях навчального та побутового спілкування (вітання, прощання, вибачення, подяка, звернення з проханням)				
Знає літери алфавіту, читає (складами /словами); робить спроби читати прості речення за допомогою вчителя				

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Виявляє інтерес, позитивне ставлення до книжки, називає своїх улюблених літературних героїв				
Списує по складах з проговорювання прочитаних слів/простих речень				
Пише під диктування букви/склади.				
Математика				
Додає та віднімає числа у межах 10 (20)				
Лічить об'єкти й записує числа у межах 10 (20)				
Порівнює множини та числа у межах 10				
Розв'язує прості арифметичні задачі на знаходження суми, різниці двох чисел				
Розв'язує прості арифметичні задачі на збільшення та зменшення числа на кілька одиниць				
Орієнтується у просторі, має уявлення про розташування предметів (пояснює)				

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Визначає геометричні форми предметів				
Вимірює довжини об'єктів за допомогою лінійки				
Я досліджую світ				
Цікавиться темами, що вивчаються, проявляє інтерес до навколишнього світу				
Розповідає про себе, свою сім'ю, місце проживання, школу, клас				
Дотримується правил поведінки у громадських місцях, на природі				
Дотримується правил безпеки під час різних видів діяльності				
Установлює найпростіші взаємозв'язки в живій і неживій природі				
Проводить найпростіші спостереження і дослідження у навколишньому світі				
Технології				
Виявляє інтерес до уроків трудового навчання, до праці				
Дотримується правил безпечної поведінки, організації робочого місця на уроці під час різних видів трудової діяльності				

Продовження таблиці 1

1	2	3	4	5
Виконує окремі технологічні операції (дії) за зразком та інструкцією вчителя				
Належним чином користується матеріалами та інструментами				
Планує дії та виготовляє виріб за зразком				
Мистецтво				
Висловлює власне ставлення щодо мистецьких творів				
Охоче бере участь у спільних справах				
Відтворює прості ритми				
Відтворює власні ідеї в художніх образах				
Створює художні образи різними доступними засобами				
Фізична культура				
Виявляє інтерес та звичку до занять фізичною культурою				
Уміє підготуватися до уроку фізичної культури				
Орієнтується в спортивному залі, в роздягальні та на спортивному майданчику				

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
Дотримується основних правил поведінки, гігієни та безпеки на уроці фізичної культури				
Виконує фізичні вправи та прості комплекси фізичних вправ				
Бере участь у рухливих іграх				
Здійснює взаємодію з іншими учнями під час виконання завдань учителя				
Узгоджує фази ди- хання з виконанням фізичної вправи				
Прикладає зусилля для покращення результату своїх дій				
Рекомендації вчителя, що стосуються освітнього процесу, _____ _____ _____ _____ Пропущених днів _____ Підпис учителя _____ Побажання батьків або осіб, які їх замінюють, щодо освітнього процесу _____ _____ Підпис батьків або осіб, які їх замінюють _____				

Керівник закладу освіти _____

ПРОФЕСІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧИТЕЛЯ В РОБОТІ З МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ З ПОРУШЕННЯМИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

Реалізація індивідуального та диференційованого підходу в роботі з дітьми, які мають порушення інтелектуального розвитку

Індивідуальне навчання — це індивідуалізація навчальних програм з урахуванням певних специфічних порушень розвитку дитини, через які вона не може засвоїти загальну навчальну програму.

Диференційоване навчання здійснюється у випадках, коли певна частина дітей відрізняється від інших настільки, що спільне навчання є неефективним. За диференційованого навчання учні, починаючи з 1-го класу, об'єднуються в класи (групи) не за віком, а відповідно до рівня розвитку в них пізнавальних здібностей.

Диференційований підхід — це врахування типологічних особливостей, притаманних окремій групі учнів.

Індивідуальний підхід передбачає таку організацію освітнього процесу, за якої під час добору засобів, прийомів, темпу навчання враховуються індивідуальні особливості учнів, неоднаковий рівень розвитку їхніх здібностей. Здійснювати індивідуальний підхід у освітньому процесі означає: працюючи із цілим класом, орієнтуватись на кожну дитину окремо, на її індивідуальні якості.

Отже, за індивідуального підходу враховуються суттєві особливості окремих учнів, а за диференційованого — особливості, характерні для певної групи учнів. У межах кожної

групи також враховуються індивідуальні особливості кожного учня.

Для успішної реалізації індивідуального підходу мають бути створені певні умови:

- ✓ систематичне і всебічне вивчення учнів педагогом;
- ✓ урахування психологічних закономірностей розвитку особистості;
- ✓ урахування конкретної ситуації впливу;
- ✓ індивідуальний підхід до оцінювання;
- ✓ використання можливостей виховного впливу колективу.

Систематичне і всебічне вивчення учнів педагогом відбувається постійно, протягом усього періоду навчання.

Урахування психологічних закономірностей розвитку особистості. Дитина з ПІР розвивається за тими самими законами, що й дитина з нормотиповим розвитком, але в її розвитку є певні особливості. Зокрема, кризовий період у психічному розвитку в одних випадках може стати поштовхом для виразних позитивних кількісних та якісних змін в інтелекті такого учня, а в інших — спричинити інтелектуальну деградацію.

Урахування конкретної ситуації впливу. Для встановлення особистого емоційного контакту вчителю дуже важливо використовувати невербальні засоби мови: жести, міміку, виразність мовлення, погляд, але робити це треба обережно. Не знаючи обставин, які зумовили вчинок учня, педагог може неадекватно відреагувати на його поведінку; якщо учень переконаний у своїй правоті, покарання за провину він може сприйняти як помсту. Неадекватна поведінка дитини може бути спричинена загостренням хвороби, втому, конфліктними емоційними переживаннями.

Індивідуальний підхід до оцінювання. Діти з ПІР важко адаптуються до умов шкільного навчання. Вони відчують труднощі під час засвоєння правил шкільного життя, неточно розуміють настанови вчителя, тому досить часто їхня по-

ведінка оцінюється негативно. Позитивну ж поведінку дітей учителі сприймають часто як належне і ніяк не оцінюють. Найменші успіхи дитини в навчанні, прояви розсудливості, чуйності, старанності тощо, будь-які позитивні поведінкові акти і навіть відсутність або зменшення інтенсивності небажаних реакцій заслуговують на заохочення. Орієнтуватися слід на такі показники:

- ✓ повага до інших у шкільному середовищі (виявляє привітність і турботу про інших);
- ✓ демонстрація самоконтролю (прагне уваги шляхом відповідної поведінки, адекватно реагує на конструктивну критику, спілкується з іншими у відповідний час; усвідомлює, що поведінка впливає на реакцію інших, бере на себе відповідальність за особисті рішення та дії, позитивно реагує на вказівки, виявляє самостійність у набутті навичок самообслуговування);
- ✓ демонстрація здорової Я-концепції (ставиться до навчальних видів діяльності з ентузіазмом та інтересом, виражає почуття гордості за досягнення, позитивно реагує на похвалу чи підтримку, виявляє задоволення в результаті важкої роботи, співпрацює з іншими у групі);
- ✓ продуктивні навички в роботі (активно залучається до навчальних видів діяльності, уміє використовувати допомогу і працювати самостійно, закінчує роботу у відведений час, легко переходить до нових ситуацій);
- ✓ організаційні здібності (організовує робоче місце, знає розміщення матеріалів, уміє розділяти завдання на частини і виконувати їх поступово).

Використання можливостей виховного впливу колективу. Психічний розвиток дитини з ППР значною мірою залежить від того, як вона буде сприйнята найближчим оточенням. Створення доброзичливого психологічного клімату в колективі, формування в дітей прагнення допомогти один одному, підтримати, співчутливо ставитись до невдач інших,

радіти чужим успіхам, толерантно сприймати чужі вади, пам'ятаючи, що вони зумовлені хворобою, виховання здатності до емпатії — усе це позитивно позначиться на ефективності педагогічної роботи та реалізації принципу індивідуального підходу.

Індивідуалізація завдань. Залежно від індивідуальних особливостей учня та характеру труднощів, що їх викликає в нього навчальна діяльність, слід пропонувати завдання у різній формі. Наприклад:

- ✓ за несформованості фонематичного сприйняття (у початкових класах) замість диктанту можна використувати списування тексту;
- ✓ за виявлення труднощів під час письма за зразком (у період оволодіння грамотою) можна пропонувати письмо за контуром чи опорними крапками у зошитах;
- ✓ за наявності труднощів із запам'ятовуванням словесної інструкції можна використовувати наочну: таблиці, умовні позначення тощо;
- ✓ за неможливості зрозуміти хід виконання задачі слід показати аналогічну, розв'язану раніше або запропонувати виконати її практично.

Провідним завданням має бути активізація вольових зусиль учнів, їхньої самостійності, підтримання інтересу до виконання навчальної роботи.

Досить важливо, працюючи з такими дітьми, звертати увагу на проблеми у навчанні (див. Додаток А), бо від їх подолання залежатиме успішність у подальшому навчанні та соціалізації учнів.

Професійна компетентність учителя

У сучасних умовах повноцінне сприяння розвитку й освіті дитини із ППР можливе тільки в широкому соціокультурному і міжособистісному контексті. Успішність корекційно-розвивального впливу безпосередньо пов'язана зі здібностями корекційного педагога будувати позитивні взаємини з батьками, дітьми та колегами у формі активної співпраці,

а останнє обумовлено і ступенем сформованості в учителя соціальної компетентності.

Валіза професійних компетенцій корекційного педагога

1. Володіння змістом та методологією предмета.
2. Знання особливостей психофізичного розвитку та закономірностей пізнавальних процесів учнів та уміння застосовувати їх під час проєктування реального освітнього процесу.
3. Знання здоров'язберезувальних технологій та уміння їх використовувати.
4. Володіння навичками узагальнення та передачі свого досвіду.
5. Уміння керувати інноваційним процесом (експериментувати).
6. Володіння прийомами, що сприяють соціалізації дитини засобами навчального предмета.
7. Володіння управлінськими технологіями (педагогічний аналіз, з'ясування завдань, мети, планування, організації).
8. Володіння прийомами ефективного спілкування з дітьми, колегами та батьками учнів.

Учитель, здійснюючи безпосередню педагогічну діяльність, має виконувати такі функції:

1. Діагностичні. Уміння з'ясовувати різноманітні порушення психічного і фізичного здоров'я учня, адекватно добирати й використовувати психодіагностичні методики; проводити діагностику рівня психічного розвитку дитини; виходячи з отриманих результатів складати педагогічний висновок і розробляти маршрут корекційної і педагогічної роботи; добирати й використовувати ефективні корекційно-розвивальні технології.

Особливістю сучасних освітніх технологій є продумана в усіх деталях модель спільної педагогічної діяльності з проєктування, організації та проведення освітнього процесу із забезпеченням комфортних умов як для дітей, так і для педагога. У цьому контексті важливого значення набуває ви-

користання діагностичного інструментарію корекційним педагогом.

Як свідчать дослідження, діагностика є необхідною складовою практичної діяльності, а педагоги потребують певного роз'яснення щодо диференціації діагностичних функцій у психологічному та педагогічному аспектах.

Педагогічну діагностику корекційного педагога визначають як діяльність з виявлення актуального стану та зони найближчого розвитку дитини; командну педагогічну взаємодію, спрямовану на управління якістю освітнього процесу.

Діагностична діяльність корекційного педагога вимагає сформованості високого рівня багатофункціональної компетентності, що, у свою чергу, включає таке:

- ✓ алгоритм процесу обстеження психофізичного розвитку дітей з інтелектуальними порушеннями розвитку;
- ✓ рівень сформованості навчальних (академічних), соціально-адаптивних навичок, життєвої компетентності;
- ✓ зворотний зв'язок під час спільної діяльності дорослого та дитини.

Об'єктами педагогічної діагностики вважаються:

- ✓ індивідуально-особистісні якості дитини;
- ✓ діяльність, поведінка вихованців;
- ✓ формуючий вплив соціального середовища, сімейного, шкільного і класного оточення;
- ✓ характер педагогічного впливу в освітньому процесі.

Методи педагогічної діагностики

Щоб отримати педагогічні дані, дуже важливо правильно вибрати методи діагностування. Найчастіше педагогами використовуються під час діагностування такі методи:

1. Спостереження.
2. Анкетування та опитування.
3. Тестування.
4. Бесіди.
5. Спостереження в різних педагогічних ситуаціях.

6. Вивчення продуктів діяльності (малюнків, проєктів, зошитів, щоденників тощо).

7. Узагальнення незалежних характеристик учнів. Отже, правильний вибір методів дослідження та проведення педагогічного діагностування — складний процес, але він є дієвим засобом підвищення ефективності процесу навчання та розвитку дитини.

2. Прогностичні. Уміння спостерігати за психічним розвитком дитини, наявність навичок прогнозування психічного розвитку дитини; здатність передбачати різноманітні труднощі у процесі виховної, освітньої та корекційної роботи з різними дітьми; здатність прогнозувати результати навчальної та корекційної діяльності з дитиною з ППР.

3. Дидактичні. Уміння здійснювати пропедевтику, планувати освітній процес, використовувати сучасні технології навчання та корекційні технології з урахуванням психофізичних особливостей кожної конкретної дитини; уміння здійснювати індивідуальний і диференційований підходи до дитини з порушеннями інтелектуального розвитку.

4. Трансформаційні. Уміння перетворювати всі компоненти освітнього процесу відповідно до принципів корекційної спрямованості, виявлення невідповідностей і здійснення необхідної трансформації, адаптації навчального, мовленнєвого, дидактичного та методичного матеріалу, методів і прийомів, організаційних форм роботи, умов навчання та виховання.

5. Виховні. Уміння діагностувати особливості особистісного розвитку та соціального функціонування учня, здатність висувати та вирішувати виховні завдання; володіння методами соціалізації дитини з порушенням інтелектуального розвитку.

6. Організаційні. Уміння раціонально вибудовувати освітній процес, вести необхідну документацію, здійснювати контроль за результатами, вибудовувати відносини між різними фахівцями.

7. Консультативні. Уміння взаємодіяти з батьками учня з порушенням інтелектуального розвитку, вихователями, педагогами та іншими фахівцями; удосконалювати навички навчання дорослих.

Окрім перерахованих вище напрямів діяльності вчителя слід зазначити соціальні та комунікативні функції.

Соціальна діяльність передбачає сформованість умінь вивчати і аналізувати проблеми, умови і можливості соціальної інтеграції дітей із порушеннями інтелектуального розвитку; проводити професійну орієнтацію і профконсультації; здійснювати соціальну діяльність відповідно до реальних потреб дітей.

Комунікативна діяльність включає навички вчителя вибудовувати відносини з учнями, їхніми батьками, колегами, усіма фахівцями, які беруть участь у супроводі дитини.

Таким чином, змістом діяльності вчителя є сприяння психічному та фізичному розвитку дитини, з'ясування потреб та можливостей, корекція та компенсація наявних у дитини відхилень.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури і власного практичного досвіду професійну компетентність педагога ми визначаємо як інтегративне структурне утворення його особистості, що виявляється в готовності і здатності реалізовувати такі професійні функції, як розвиток особистості учня з інтелектуальними порушеннями, його соціалізація, профілактика і корекція порушень психічного здоров'я і компенсація наявних у дитини порушень.

Професійна компетентність педагога, з нашої точки зору, включає ряд складових, а саме:

1. Предметна компетентність — володіння нормативно-правовою та директивною базою організації виховного, освітнього та корекційно-розвивального процесу, що є основою планування, організації та здійснення контролю за психічним розвитком дітей із ППР.

2. Психолого-педагогічна компетентність — знання особливостей психічного розвитку дітей із нормотиповим розвитком і дітей з інтелектуальними порушеннями в розвитку; володіння сучасними нейропсихологічними методиками; вміння створювати «здорове корекційно-розвивальне довкілля», збирати і систематизувати інформацію, що необхідна для учнів із ППР; здійснювати профілактичну та просвітницьку діяльність із батьками учнів.

3. Науково-методична компетентність — знання актуальних проблем корекційної педагогіки, спеціальної психології та теоретичних основ роботи з молодшими школярами; знання концепцій і технологій корекційно-розвивального навчання і вміння їх використовувати з урахуванням особливостей психофізичного розвитку дітей із ППР; володіння вмінням відбирати і систематизувати, ясно і логічно викладати завдання і навчальний матеріал, доступно пояснювати факти і явища; вміння обирати корекційно-розвивальні та здоров'язбережувальні технології, методи виховання, форми і прийоми роботи з дітьми зазначеної категорії.

4. Особистісна компетентність — віра в потенціал дитини, креативність, емпатія, здатність до саморефлексії, рівень особистісної зрілості, соціально-моральна відповідальність.

5. Самоосвітня компетентність — професійна й особистісна потреба в самовдосконаленні, прагнення до засвоєння нових професійних знань, здатність до роботи з професійно значущою інформацією.

6. Комунікативна компетентність — здатність до міжособистісної комунікації та продуктивної професійної взаємодії.

7. Соціальна компетентність — уміння встановлювати і розвивати контакти з батьками, дітьми, колегами, фахівцями, представниками різних організацій, здатність до участі у громадській роботі, адаптація до життєвих умов.

8. Деонтологічна компетентність — здатність та готовність до нормативної професійної поведінки в галузі корекційно-педагогічної діяльності за допомогою сформованої системи ціннісних мотивів, деонтологічних знань, умінь, навичок і професійно значущих якостей.

Отже, професійна компетентність учителя впливає на всі сфери його педагогічної діяльності, зміст якої визначається характером взаємодії з усіма учасниками корекційно-освітнього процесу.

ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ НАВЧАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ З ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИМИ ПОРУШЕННЯМИ

Основними завданнями корекційно-розвивального навчання дітей з інтелектуальними порушеннями є формування та розвиток навчально-пізнавальної діяльності, навичок соціальної взаємодії, норм соціальної поведінки, комунікації, мовлення, сприяння становленню у дітей особистої культури, забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку учнів у цілому.

Корекційно-розвивальна робота з дітьми з ПІР забезпечується на основі проведення специфічних корекційно-розвиткових занять: *розвитку мовлення, ритміки, лікувальної фізкультури, соціально-побутового орієнтування.*

На цих заняттях здійснюється корекційно-розвивальне навчання з предметно-практичної, соціально-побутової, комунікативно-мовленнєвої, фізичної діяльності учнів із різним ступенем порушення інтелектуального розвитку. Намагаючись досягти максимально можливого розвивального ефекту в роботі зі школярами з порушеннями інтелектуального розвитку, формування в них необхідних соціально-адаптивних умінь і навичок, педагоги проводять заняття, використовуючи різноманітні корекційно-розвивальні технології.

Корекційно-розвивальні технології навчання дітей із порушеннями інтелекту є багатоаспектними, варіативними та мають використовуватися в роботі педагогів з урахуванням індивідуальних потреб дитини. Вони спрямовані на

розвиток рухової, емоційно-вольової сфери, пізнавальної, мовленнєвої та комунікативної діяльності, особистості дитини в цілому. Корекційно-розвивальні технології ефективні в інтегрованому та комплексному використанні. Так, доцільним є застосування ігрових, інформаційно-комунікаційних, комунікативних, інтерактивних, проєктних, арт-педагогічних технологій навчання дітей з інтелектуальними порушеннями.

Використання ігрових технологій в освітньому процесі забезпечує розвиток пізнавальних здібностей, формування досвіду активної взаємодії, співпраці учнів.

Інформаційно-комунікаційні технології сприяють активізації пізнавальної діяльності, творчих здібностей, розширенню знань про навколишній світ на основі формування операційного мислення дітей з ІІ, що розглядається як сукупність ряду функціональних навичок і вмінь (планування структурних дій, цілеспрямований пошук потрібної інформації, побудова інформаційної моделі, інструментування дій тощо).

Реалізація комунікативних технологій створює ефективні умови розвитку мовлення, навичок спілкування, використання широкого спектра засобів допоміжної та альтернативної комунікації у навчанні, формування соціально активної особистості школяра.

Інтерактивні технології розширюють пізнавальні можливості учнів в отриманні, аналізі та застосуванні інформації з різних джерел, сприяють перенесенню засвоєних умінь, навичок на різні сфери їхньої життєдіяльності.

Використання технологій творчих проєктів сприяє формуванню в учнів умінь вирішувати поставлені завдання, презентувати власні результати.

Квест-технології сприяють активізації пізнавально-пошукової діяльності, організації навчання в ігровій формі,

що сприяє активізації мовленнєвих, пізнавальних і розумових процесів учасників. За допомогою таких технологій можна досягти освітньої мети: реалізувати проектну та ігрову діяльність, ознайомити з новою інформацією, закріпити набуті знання, відпрацювати на практиці вміння дітей. Крім того, змагальна діяльність навчає дітей взаємодіяти в колективі однолітків, підвищує атмосферу згуртованості і дружби, розвиває самостійність, активність та ініціативність. Квест-технології урізноманітнюють освітній корекційний процес, роблять його незвичайним, яскравим, цікавим, веселим, ігровим.

Арт-технології, які реалізуються на основі використання різних видів мистецтва (пісочної, музичної, театральної, образотворчої терапії, казкотерапії, лялькотерапії та ін.), допомагають здійснити корекцію психоемоційної сфери, пізнавальних процесів, поведінки, особистості в цілому.

Здоров'язбережувальні технології передбачають здобуття дітьми необхідних знань про збереження й зміцнення власного здоров'я, чинники, що сприяють здоровому способу життя; усвідомлення важливості його дотримання; оволодіння теоретичними основами життєвих навичок, що сприяють фізичному, соціальному, психічному і духовному здоров'ю.

Отже, використання різноманітного потенціалу корекційно-розвивальних технологій навчання школярів з інтелектуальними порушеннями на основі врахування психофізичних можливостей учнів сприятиме інтенсифікації та підвищенню якості освітнього процесу, підготовці школярів до самостійної життєдіяльності в інформатизованому суспільстві, надає нових можливостей для творчого розвитку особистості.

Означені технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями представлено у корекційно-розвивальних про-

грамах занять з дітьми цієї категорії, що розроблені відповідно до сучасних вимог реформування освіти.

Зміст комплексу програм спрямований на таке:

- ✓ визначення особливостей психофізичного розвитку дитини з ІІІ;
- ✓ корекцію інтелектуальних порушень з опорою на найбільш збережені функціональні системи розвитку;
- ✓ попередження появи і корекцію вторинних порушень психофізичного розвитку;
- ✓ формування навичок соціальної адаптації та соціальної поведінки;
- ✓ формування здатності здійснювати комунікацію в різних сферах спілкування з урахуванням мотивації, мети і соціальних норм поведінки;
- ✓ нормалізацію м'язового тону дитини на основі організації загальнооздоровчих заходів з урахуванням індивідуального підходу до потреб кожного школяра.

Комплекс програм за основними напрямками розвитку, зокрема: розвиток мовлення, лікувальна фізкультура, соціально-побутове орієнтування, ритміка, психосоціальний розвиток, розроблено з урахуванням Державного стандарту початкової освіти.

Уперше розроблені в Україні корекційно-розвивальні програми для школярів з інтелектуальними порушеннями передбачають базовий зміст і авторські програми, які спрямовані на особистісний розвиток дітей, що сприятиме їхній максимальній соціальній адаптації та соціалізації.

Корекційно-розвивальний зміст занять охоплює важливі напрями розвитку пізнавальної, мовленнєвої, емоційно-вольової, психомоторної, особистісної сфер учнів з інтелектуальними порушеннями.

Корекційно-розвивальні програми розроблено відповідно до сучасних вимог змісту освіти, з урахуванням загальних

і спеціальних принципів навчання дітей з інтелектуальними порушеннями шкільного віку: науковості, системності, доступності.

До основних напрямів корекційно-розвивальної роботи, які реалізуються на заняттях з дітьми з інтелектуальними порушеннями, належать:

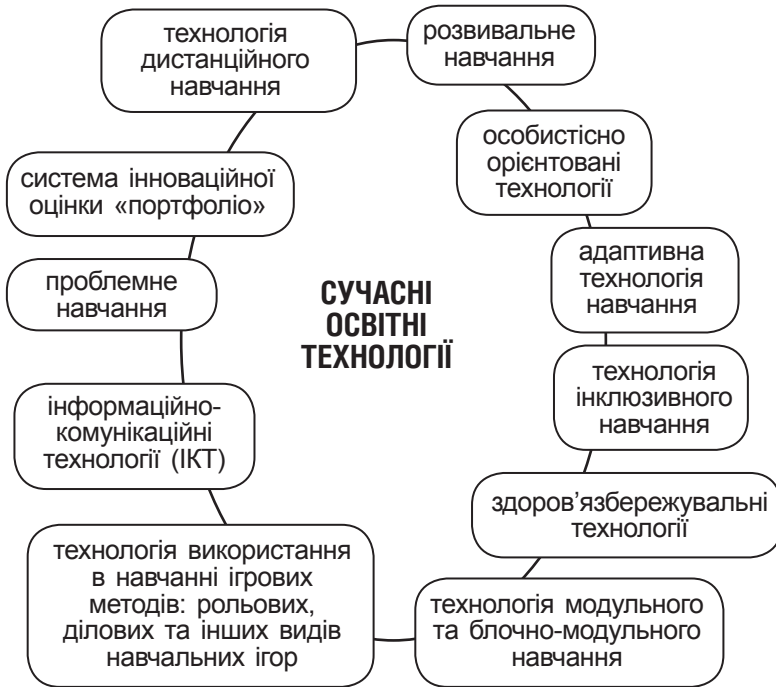
- ✓ розвиток пізнавальної діяльності;
- ✓ розвиток сенсорних функцій;
- ✓ розширення уявлень про навколишній світ;
- ✓ розвиток і корекція рухової сфери;
- ✓ корекція мовленнєвого розвитку;
- ✓ психокорекція особистісного розвитку учня.

Зокрема, колективом авторів розроблені авторські програми для 1–4 класів спеціальних закладів загальної середньої освіти для дітей з інтелектуальними порушеннями, які розкривають основні напрями їхнього розвитку: «Розвиток мовлення», «Розвиток мовлення з використанням методики ТАН-Содерберг», «Лікувальна фізкультура», «Острівець здоров'я», «Театральна логоритміка», «Барабанотерапія», «Розвиток психомоторики та сенсорних процесів», «Азбука творчості», «Музичні краплинки», «У світі ритмів», «Соціально-побутове орієнтування», «ЛЕГО-конструювання», «Цікавий світ Монтесорі».

Програми характеризуються спрямованістю на реалізацію принципу варіативності, який передбачає відбір корекційно-розвивального матеріалу відповідно до важливих напрямів розвитку дітей.

Отже, використання широкого спектра корекційно-розвивальних технологій сприяє корекційному впливу на розвиток дітей з інтелектуальними порушеннями. Використання сучасного програмного забезпечення для корекційно-розвиткових занять, розробленого відповідно до Концепції НУШ, сприятиме активізації компенсаторних функцій

у дітей з інтелектуальними порушеннями, забезпечить умови їх соціальної адаптації, подолання труднощів у навчально-виховному процесі. Види корекційних занять мають бути психологічно обґрунтовані, педагогічно доцільні, ефективні.

Технології спеціальної освіти

1. Технологія різнорівневого навчання — це технологія організації навчального процесу, в рамках якої передбачається різний рівень засвоєння навчального матеріалу, але не нижче базового, залежно від здібностей та індивідуальних особливостей кожного учня.

Мета даної технології полягає в тому, щоб усі школярі оволоділи базовим рівнем знань і вмінь та мали можливості для подальшого розвитку. Робота за даною методикою допомагає розвивати індивідуальні здібності учнів, більш усвідомлено підходити до професійного і соціального самовизначення.

МОДЕЛЬ РІЗНОРІВНЕВОГО УРОКУ НА ОСНОВІ РЕПРОДУКТИВНОГО НАВЧАННЯ

2. Технологія проблемного навчання. На сучасному уроці ключовим етапом є етап мотивації. Необхідно висунути перед дітьми таку проблему, яка цікава і значуща для кожного. Процес створення мотивації вимагає від педагога особливого творчого підходу, адже слід все передбачити і прорахувати. Від правильно спрямованої мотивації залежить результативність всього уроку.

3. Ігрові технології. Практика доводить, що уроки з використанням ігрових ситуацій роблять захоплюючим навчальний процес, сприяють появі активного пізнавального інтересу школярів. Ігрову технологію можна використовувати в якості проведення цілого уроку, наприклад гра-подорож. Дидактична гра на уроках поповнює, поглиблює і розширює знання, є засобом всебічного розвитку учня, його розумових і творчих здібностей, викликає позитивні емоції, наповнює життя колективу учнів цікавим змістом, сприяє самоствердженню дитини. За добору гри або завдання для

корекційних занять враховуються інтереси і схильності дитини. Дидактичні ігри можуть бути використані в процесі закріплення, повторення і узагальнення матеріалу.

4. Інформаційні технології. Впровадження ІКТ в освітній процес учнів з ППР, перш за все, дає можливість поліпшити якість навчання, підвищити мотивацію до отримання та засвоєння нових знань учнями.

Найпоширеніший вид — мультимедійні презентації. Підготовка презентацій — серйозний, творчий процес, кожен елемент якого має бути продуманий і осмислений з точки зору сприйняття учнем.

Створення уроків-презентацій дає можливість вчителю використати методи активного, діяльнісного навчання. Проведення таких уроків вимагає від учителя спеціальної підготовки. Уроки стають цікавішими, емоційнішими, вони дозволяють учням в процесі сприйняття задіяти зір, слух, уяву, що, у свою чергу, сприяє глибшому зануренню у досліджуваний матеріал. Мультимедійна презентація надає можливості подати інформацію в максимально наочній формі, що легко сприймається.

Технології навчання дітей з інтелектуальними порушеннями базуються на такому:

- ✓ доступність навчального матеріалу;
- ✓ унаочнення змісту навчання;
- ✓ подання нового матеріалу невеликими порціями, з урахуванням працездатності;
- ✓ використання стимулюючих засобів для розвитку пізнавальної активності та підтримки уваги;
- ✓ використання широкого арсеналу дидактичних ігор і вправ (пізнавальних, сенсорних, рухових, комунікативно-мовленневих).

5. Технологія морально-етичного виховання. Сприяє становленню, розвитку і вихованню в дитини якостей бла-

городної людини шляхом розкриття її особистісних рис. Розвиток і становлення в учнів гуманної позиції по відношенню до оточуючих людей. Розвиває самовиховання. На уроках виховується правильне ставлення учнів до однолітків, здійснюється навчання «майстерності спілкування».

6. Здоров'язбережувальні технології. Мета — забезпечити учневі можливість зберігати здоров'я. Важлива складова діяльності вчителя — раціональна організація уроку. Для підвищення розумової працездатності дітей, попередження передчасного стомлення і зняття м'язової статичної напруги проводяться фізкультпаузи, емоційні розрядки, гімнастика для очей, хвилинки для жарту, рефлексія, здійснюється спостереження за дотриманням правильної постави. Використання здоров'язбережувальних технологій навчання надає можливості без будь-яких особливих матеріальних витрат не тільки зберегти рівень здоров'я дітей із ППР, а й підвищити ефективність навчального процесу.

Отже, використання різноманітного потенціалу корекційно-розвивальних технологій навчання школярів з інтелектуальними порушеннями на основі врахування психофізичних можливостей учнів сприятиме інтенсифікації та підвищенню якості освітнього процесу, підготовці школярів до самостійної життєдіяльності в інформатизованому суспільстві, дає нові можливості для творчого розвитку особистості.

Методи навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку

Для навчання дітей із порушеннями інтелектуального розвитку використовуються такі методи, як і для навчання дітей із нормотиповим розвитком. Проте психофізичні особливості учнів обумовлюють інші способи застосування цих методів.

Насамперед, методи навчання мають бути корекційно-розвивальними. Це найсуттєвіша відмінність спеціальних дидактичних методів.

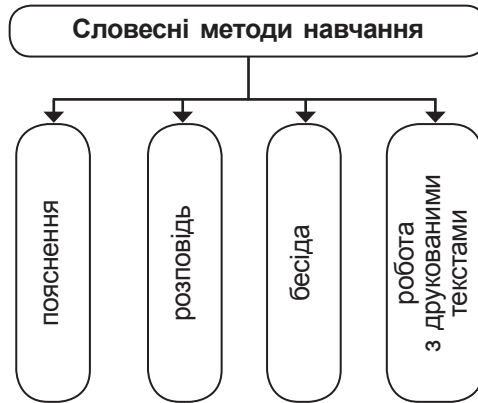
Окрім того:

- ✓ дидактичні методи мають бути спрямовані не лише на формування знань, умінь і навичок учнів, корекцію їхнього психофізичного розвитку, а й на моральне виховання дітей;
- ✓ методи навчання мають бути доступні й водночас забезпечувати доцільний рівень труднощів з метою стимулювання учнів до розумових дій, докладання волевових зусиль, оптимального розвитку;
- ✓ методи слід обирати так, щоб вони забезпечували свідомість і міцність засвоєння знань учнями, формували в них уміння застосовувати теоретичні знання у практичній діяльності в різних умовах;
- ✓ поєднувати методи необхідно так, щоб вони сприяли послідовному і системному оволодінню досвідом;
- ✓ методи мають стимулювати учнів до самостійної роботи, творчості, ініціативності;
- ✓ під час вибору методів слід враховувати не лише загальні психічні, а й індивідуальні особливості учнів: рівень знань, темп роботи, динаміку втомлюваності, обсяг пам'яті, стійкість уваги, довільність психічних процесів дитини, рівень розвитку мовлення та опорно-рухової системи.

Розглянемо особливості застосування кожного методу, взявши за основу класифікацію методів навчання за джерелом передачі та характером сприймання інформації:

- ✓ словесні;
- ✓ наочні;
- ✓ практичні.

Словесні методи навчання

Вимоги до пояснення. Матеріал треба викладати зрозумілими словами, у простій формі, у середньому темпі, а також слід:

- ✓ робити паузу перед формулюванням правила чи поняття;
- ✓ головні моменти у поясненні виділяти виразними засобами мовлення, за необхідності повторювати;
- ✓ стимулювати дітей до наведення власних прикладів, самостійного пояснення чи доведення правила;
- ✓ поєднувати пояснення з бесідою, виконанням практичних вправ;
- ✓ стимулювати учнів до порівняння, аналізу, логічних міркувань, формулювання висновків.

Розповідь — це послідовний образний виклад матеріалу, спрямований на повідомлення чи опис конкретних фактів, подій, явищ. Розповідь має бути:

- ✓ науково правильною, зі заздалегідь перевіреною достовірністю фактів;
- ✓ емоційно забарвленою;
- ✓ відповідною за структурною будовою до художнього твору;
- ✓ пов'язаною з подіями сучасного життя, інтересами учнів;

- ✓ із виділенням фактів, що мають виховну значущість;
- ✓ із демонстрацією вчителем свого ставлення до матеріалу (емоції, виразність), наведенням власних спостережень, вражень тощо.

Слід стимулювати дітей до висловлення власних вражень від почутого, наведення прикладів із власного життя. Після закінчення розповіді необхідно зробити висновок або виділити головну думку. Тривалість розповіді повинна відповідати віковим та інтелектуальним особливостям дітей: у початкових класах: орієнтовно 15 хвилин. З метою ефективності розповідь доцільніше застосовувати у першій половині уроку.

Бесіда — це діалогічний метод усного викладу матеріалу. Вимоги до проведення бесіди:

- ✓ запитання мають бути чіткі й точні;
- ✓ запитання слід формулювати у логічній послідовності, лише контрольна бесіда припускає вибірковість запитань;
- ✓ не слід формулювати подвійних, альтернативних запитань чи таких, що вимагають відповіді «так» або «ні»;
- ✓ запитання мають бути різноманітні за характером і стимулювати розумову діяльність учнів;
- ✓ запитання необхідно адресувати всьому класу, лише після цього викликати конкретного учня;
- ✓ слід давати час на обдумування відповіді;
- ✓ учитель має реагувати на помилки, неправильні й неточні відповіді (виправляти самостійно і стимулювати до цього учнів);
- ✓ слід вчити дітей відповідати зрозуміло, логічно, стилістично грамотно;
- ✓ доцільно вимагати відповідей повними реченнями;
- ✓ слід враховувати індивідуальні особливості учнів.

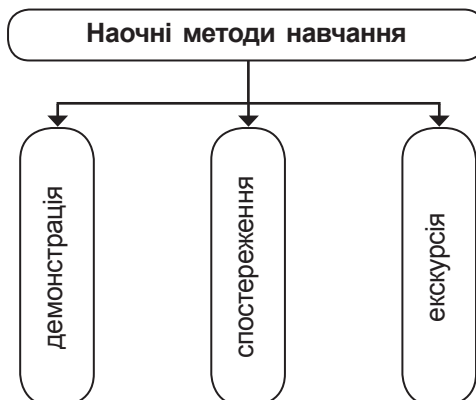
Робота з друкованими текстами. Учням із порушеннями інтелектуального розвитку досить важко працювати з дру-

кованими текстами, оскільки вже саме читання є для них складним завданням. Діти часто погано орієнтуються у книжках, не вміють раціонально працювати, установлювати логічні зв'язки, переносити прочитане на практику. З огляду на це методика роботи з друкованими текстами має відповідати таким вимогам:

- ✓ навчання учнів структурних елементів підручників;
- ✓ формування вмінь орієнтуватись у різних друкованих виданнях;
- ✓ чітка постановка мети роботи з текстом;
- ✓ використання різних видів роботи з текстами (відповіді на запитання, вибіркоче читання, аналіз тексту, словникова робота, переказ тощо);
- ✓ диференційований добір завдань і текстів;
- ✓ формування способів самоконтролю за виконанням завдань;
- ✓ підбиття підсумків роботи з друкованими текстами;
- ✓ прищеплення інтересу до роботи з книжкою.

Наочні методи навчання

Наочні методи навчання є дуже важливими під час роботи з учнями з ППР, оскільки відповідають наочно-предметному характеру їхнього мислення і сприяють корекції недорозвинених процесів абстрагування та узагальнення.

Вимоги до наочності:

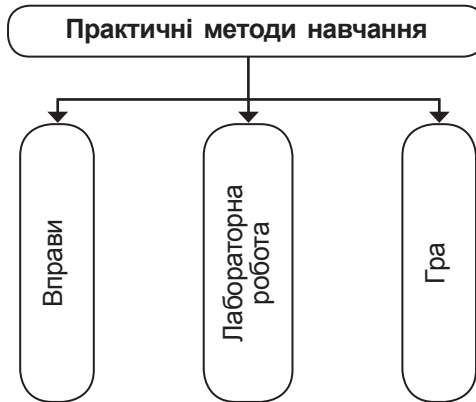
- ✓ дібрана наочність має служити вирішенню головних навчальних завдань;
- ✓ слід добирати наочність із найбільшою кількістю ознак, що характеризують необхідний об'єкт;
- ✓ кількість наочних засобів на уроці має бути обмежена, надавати їх треба учням послідовно;
- ✓ наочність має відповідати рівню розвитку сприймання та мислення дітей;
- ✓ слід поступово ускладнювати добір наочності: від реальних предметів до символічних;
- ✓ однаковий навчальний матеріал слід ілюструвати різними видами наочності;
- ✓ під час сприймання наочності необхідно задіювати найбільшу кількість аналізаторів (зір, слух, дотик, смак);
- ✓ необхідно стимулювати дітей до аналізу сприйнятого, його опису.

Важливу корекційну роль виконує **метод спостереження**, оскільки створює умови для активізації уваги, розвитку наочно-образного мислення, спостережливості, допитливості, стимулювання інтересу до навчання, розширення знань учнів. Оскільки учні з ППР не спроможні самостійно планомірно й повно аналізувати об'єкти та явища, їх слід навчати продуктивного спостереження. Для цього необхідно:

- ✓ підготувати дітей до спостереження;
- ✓ спочатку спостерігати разом із дітьми, потім давати завдання для самостійної роботи;
- ✓ завдання для спостереження слід формулювати чітко й конкретно; спостереження поєднувати із завданнями практичного характеру (намалювати побачене, записати висновок тощо); систематично контролювати спостереження учнів і надавати допомогу;

- ✓ результати спостереження слід перевіряти, періодично обговорювати, уточнювати, систематизувати;
- ✓ вчити дітей спостерігати, починаючи з початкових класів.

Практичні методи навчання

Серед практичних методів найскладніші для учнів із ПІР **творчі вправи та вправи на застосування набутих знань у нових умовах**. Проте з метою розвитку розумової діяльності й самостійності учнів слід поєднувати всі види вправ, не віддаючи перевагу репродуктивним через їхню видиму легкість для учнів. Вправи мають бути пов'язані із життям, практичною діяльністю дітей. Перед виконанням вправ учням обов'язково надається інструкція. Вона може бути:

- ✓ розгорнута — повне словесне пояснення і показ послідовності та способів дій;
- ✓ скорочена — пояснення і показ основних моментів роботи;
- ✓ коротка, узагальнена — називання мети діяльності та завдання.

Важливого значення набуває правильно проведена лабораторна робота, яка сприяє формуванню причинно-наслідкових зв'язків, навчає порівнювати, узагальнювати, обґрунтовувати, робити висновки. Саме тому цей метод вважається

практичною діяльністю передусім пізнавального характеру. Особливу увагу слід приділяти інструктажу з техніки безпеки та розгорнутій інструкції з проведення самої роботи.

Ефективним засобом корекції дітей із ПІР виступає також гра. За допомогою різних видів ігор стимулюється психічна і фізична активність учнів, розвивається організованість, покращується самопочуття, формується впевненість у собі, створюються умови для корекції порушень і подальшого розвитку пізнавальної діяльності, моторики; розвиваються моральні якості, виховується активність та ініціативність, створюються передумови включення у суспільну діяльність.

Методика використання гри має відповідати таким вимогам: доступність сюжету і рухів для учнів, відповідність їхнім інтересам; відповідність виду й змісту гри навчальній програмі предмета, темі уроку, психофізичним і віковим особливостям дітей. Проведення підготовки до гри має включати пояснення правил, сюжету. На перших етапах гри обов'язкова участь учителя у грі, пізніше — його керівництво грою, допомога учням у створенні сюжету, розподілі ролей.

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Форми навчання — зовнішній вираз узгодженої діяльності вчителя й учнів, що здійснюється в певному порядку та режимі. Форми навчання виникають та удосконалюються паралельно з розвитком дидактичних систем.

Класифікація форм навчання здійснюється таким чином:

1) **за кількістю учнів:** колективні, групові, підгрупові та індивідуальні заняття;

2) **за місцем навчання та видом закладу:** дошкільні (заняття), шкільні (уроки, праця в майстернях, робота на пришкольній ділянці), позашкільні (екскурсії, заняття вдома, на підприємствах);

3) **за тривалістю навчальних занять:** уроки (40–45 хвилин); корекційні заняття індивідуального і групового характеру (ЛФК, ритміка, логопедичні заняття — від 15 до 25 хвилин); робота в групі продовженого дня (самопідготовка — від 60 до 90 хвилин);

4) **за спрямуванням навчального процесу, метою та завданням освіти:** індивідуальні корекційні заняття, заняття з розвитку психомоторики і сенсорних процесів, ігротерапія, арт-терапія тощо.

Класно-урочна форма організації навчального процесу в закладі загальної середньої освіти для дітей із порушен-

нями інтелектуального розвитку характеризується такими особливостями:

- ✓ кожен урок проводиться з конкретного предмета;
- ✓ склад учнів нерідко буває різновіковий, а рівень підготовленості до шкільного навчання носить індивідуальний характер;
- ✓ урочна система реалізується на основі навчального плану та програм, складених спеціально для даного виду закладів;
- ✓ на уроці важливо використовувати різні види і форми пізнавальної діяльності;
- ✓ навчання здійснюється під педагогічним керівництвом корекційного педагога.

Класно-урочна форма організації навчального процесу має переваги: діяльність учнів і вчителя суворо лімітована часом, відбувається економна організація навчально-пізнавального процесу, створюються умови індивідуально-колективної діяльності. Основним компонентом класно-урочної системи навчання є урок.

Кожен урок спрямований на вирішення триєдиної мети: дидактичної, виховної та корекційної.

Дидактичні завдання передбачають:

- ✓ чітко визначену дидактичну мету;
- ✓ наповнення уроку змістом з урахуванням вимог навчальних програм, можливостей дітей з інтелектуальними порушеннями;
- ✓ поєднання різноманітних методів навчання;
- ✓ відповідні інтелектуальним можливостям учнів способи включення їх до інтелектуально-пізнавальної діяльності.

Дидактичні завдання мають бути достатньо конкретні, вирішувані та відповідати можливостям учнів.

Виховні цілі:

- ✓ формування в учнів потреби в оволодінні знаннями;
- ✓ виховання в учнів свідомого ставлення до навчального процесу;
- ✓ формування таких якостей особистості, як акуратність, посидючість, відповідальність, працездатність, чесність тощо;
- ✓ забезпечення оперативного та зворотного зв'язку, що допомагає встановити контроль за навчальною діяльністю.

Корекційно-розвивальні завдання уроку:

- ✓ комплексний вплив на учнів з метою корекції мислення, мовлення, пам'яті, сприйняття й уваги;
- ✓ формування та розвиток позитивних мотивів навчально-пізнавальної діяльності;
- ✓ вивчення «зони актуального розвитку», проектування «зони найближчого розвитку»;
- ✓ вивчення та врахування збережених функцій, опора на них;
- ✓ використання здоров'язбережувальних, охоронно-педагогічних заходів і підходів;
- ✓ здійснення індивідуального та диференційованого підходу до учнів.

Вимоги до уроку

Загальнодидактичні вимоги

1. Учитель повинен володіти навчальним предметом, методами навчання.
2. Урок повинен мати ознаки виховного та розвивального.
3. На кожному уроці повинна здійснюватися корекційно-розвивальна діяльність.

4. Матеріал, що надається учням, має бути науковим, достовірним, доступним, пов'язаним із життям та спиратися на минулий досвід дітей.

5. На кожному уроці має здійснюватися індивідуально диференційований підхід до учнів.

6. Здійснення міжпредметних зв'язків на уроці.

7. Обладнання уроку має включати:

- ✓ технічні засоби навчання;
- ✓ дидактичний матеріал (таблиці, карти, ілюстрації, тести, схеми, алгоритми міркувань, перфокарти тощо);
- ✓ весь матеріал має співвідноситися з рівнем розвитку дитини, відповідно до логіки уроку.

8. Здійснення інноваційних процесів на уроці.

9. Обов'язкове введення комп'ютерів у навчання.

10. Дотримання охоронного здоров'язбережувального режиму:

- ✓ проведення фізкультхвилинок (початкова школа — 2 фізкультхвилинки);
- ✓ відповідність меблів віку дітей;
- ✓ відповідність дидактичного матеріалу вимогам до розміру і кольору;
- ✓ відповідність навчального навантаження віку дитини;
- ✓ дотримання санітарно-гігієнічних вимог (у тому числі під час карантину).

11. Урок має сприяти вирішенню основних загальношкільних завдань:

- ✓ надавати всебічну педагогічну підтримку дитині з ПІР;
- ✓ сприяти соціальній адаптації учнів.

Спеціальні вимоги

1. Уповільненість темпу навчання, що узгоджується з особливостями перебігу психічних процесів учнів зазначеної категорії.

2. Спрощення структури навчальних досягнень відповідно до психофізичних можливостей учня.

3. Здійснення повторності за навчання на всіх етапах і ланках уроку.

4. Максимальна опора на чуттєвий досвід учня, що обумовлено конкретністю мислення дитини.

5. Максимальна опора на практичну діяльність і досвід учня.

6. Опора на більш розвинені здібності дитини.

7. Здійснення диференційованого керівництва навчальною діяльністю дитини, що передбачає проектування, напрям і регулювання, а разом із тим і виправлення дій учнів шляхом розділення цілісної діяльності на окремі частини, операції тощо.

Оптимальні умови щодо організації діяльності учнів на уроці:

- ✓ раціональне дозування на уроці змісту навчального матеріалу;
- ✓ вибір мети і засобів її досягнення;
- ✓ регулювання дій учнів;
- ✓ спонукання учнів до діяльності на уроці;
- ✓ розвиток інтересу до уроку;
- ✓ чергування праці й відпочинку.

Навчальну діяльність на уроці доводиться організовувати попри неможливість учнів постійно мобілізувати свої зусилля на вирішення пізнавальних завдань. Отже, учитель на уроці має використовувати прийоми розподілення пізнавального матеріалу на малі частки, а всю навчальну діяльність — на дрібні порції. Це також відображується в структурі уроку. Урок складається з етапів-ланок. Кожна ланка містить передачу і прийом інформації, перевірку її засвоєння і корекцію. У ролі засобів інформації виступає слово, наочність, практичні дії. Ланки уроку також поділяються

на словесні, наочні і практичні. Поєднання і тимчасове розташування цих ланок складають структуру уроку. Шляхом чергування різних ланок уроки різняться за типами.

Залежно від завдань, для одних уроків цього типу провідним є засвоєння нового, для інших — відтворення вивченого, для третіх — повторення та систематизація засвоєного.

Урок-екскурсія — це вихід/виїзд до місця об'єкта пізнання. Навчання на цьому уроці здійснюється шляхом спостереження, бесіди, дії. Екскурсія розмежовується за змістом на тематичну та комплексну і проводиться на різних етапах навчання.

Будь-який урок, навіть найпростіший за своєю структурою, являє собою досить складну діяльність учителя й учня. Кожна ланка уроку має свої специфічні вимоги. Діяльність учнів на уроці досить нестабільна, їхня мотивація та працездатність не завжди відповідають конкретним умовам навчання, і у зв'язку із цим зростає роль відповідності способів організації уроку.

Важливе корекційне значення цього процесу полягає у виявленні та врахуванні нереалізованих пізнавальних можливостей учнів. Через нерівномірність діяльності учнів на уроці вагомого значення для вчителя набуває знання фаз працездатності учня. У дітей із ПІР занадто розтягнута фаза зниженої працездатності, а фаза підвищеної сильно скорочена. Фаза вторинного зниження працездатності настає передчасно.

Під час підготовки до уроку слід пам'ятати про таке:

1. Тема уроку.
2. Тип уроку.
3. Основна мета уроку.
4. Завдання уроку (освітні, корекційно-розвивальні, виховні).

5. Як усі етапи уроку працюватимуть на досягнення мети уроку.

6. Форми і методи навчання.

7. Оцінка учнів.

8. Аналіз уроку.

Типи уроків

Тип уроку — це сукупність суттєвих ознак, які характерні для певної групи уроків та мають чітко зафіксовану характеристику засобів інформації, що розрізняються за своєю цільовою спрямованістю. У практиці навчання учнів із ППР розрізняють пропедевтичний урок, урок формування нових знань, уроки вдосконалення знань, корекції, систематизації та узагальнення, контрольні, практичні, комбіновані уроки, а також навчальні екскурсії.

1. Пропедевтичний урок використовується з метою підготовки до засвоєння нових знань, для поліпшення рівня пізнавальних можливостей дітей, прищеплення навичок до навчальної діяльності (у першому класі), для корекції мислення, сприйняття й мовлення учня.

2. Урок вивчення нових знань — процес тривалий.

Низька продуктивність учнів із ППР під час вивчення нового матеріалу вимагає таких корекційних заходів, як зменшення порцій нових знань і невеликий часовий обсяг їх подачі (у початкових класах до 10 хвилин).

3. Урок закріплення та вдосконалення знань.

На цих уроках використовуються вправи з практичного застосування знань та тренінги для формування навичок. Через інертність психічних процесів у дітей з інтелектуальними порушеннями оволодіння елементарними математичними знаннями, навичками читання та письма триває

місяцями. У процесі таких уроків здійснюється поглиблення і розширення знань у межах поданого раніше обсягу.

4. Урок узагальнення і систематизації знань.

З метою попередження забування проводяться уроки узагальнення і систематизації знань. На цих уроках об'єднуються фрагменти знань в єдину систему, відновлюються зв'язки між фактами. У програмі навчального матеріалу такі типи уроків використовуються для повторення. На цих уроках здійснюється корекція рівня відволікання й узагальнення.

5. Урок перевірки та оцінки знань. Використовується для з'ясування рівня засвоєння знань та ефективності застосовуваних методів навчання.

Урок може бути побудований у формі бесіди, письмової роботи, практичних завдань. Практичні завдання спрямовані на залучення учнів до вирішення пізнавального завдання шляхом практичних дій.

6. Корекційний урок. Використовується з метою практичної реалізації корекції понять, мовлення, координації, способів діяльності, письма тощо. На цих уроках здійснюється виправлення, уточнення, перебудова дій, що реалізуються під час спостереження об'єктів або явищ, упізнавання, називання, порівняння, класифікації, опису, виділення головного, узагальнення.

При цьому широко використовуються рухливі ігри та фізичні вправи для розвитку всіх аналізаторів.

7. Комбінований урок.

На практиці найчастіше використовується комбінований урок, який поєднує в собі види діяльності та завдань кількох типів уроків. Цей тип уроку користується популярністю завдяки малим порціям нових знань, наявності часу для

вирішення дидактичних завдань, закріплення, повторення, уточнення знань, розмаїття прийомів навчального процесу.

Орієнтовна структура комбінованого уроку:

- ✓ організаційний момент і підготовка до уроку;
- ✓ організація навчальної діяльності;
- ✓ перевірка домашнього завдання;
- ✓ повторення раніше вивченого матеріалу;
- ✓ підготовка до сприйняття нового матеріалу;
- ✓ вивчення нових знань;
- ✓ корекція в процесі отримання нових знань;
- ✓ закріплення нового матеріалу;
- ✓ підбивання підсумків;
- ✓ повідомлення домашнього завдання;
- ✓ висновок з уроку.

8. Нетрадиційні уроки. Імпровізоване навчальне заняття, що має нетрадиційну (невстановлену) структуру. До них належать уроки-змагання, уроки-ігри, театралізовані уроки, комп'ютерні уроки, уроки з груповими формами роботи, уроки творчості, уроки-конкурси, бінарні уроки, уроки-концерти, уроки — рольові ігри, інтегровані уроки тощо. Проведення нетрадиційних уроків вимагає від учителя більш серйозної теоретичної та методичної підготовки, організаторських здібностей. Крім того, досить складно поєднати нетрадиційну форму і традиційний зміст, тому проведення нетрадиційних уроків можливе не на всякому матеріалі.

Етапи уроку

Мистецтво вчителя полягає (на основі корекційних заходів) у зміні співвідношення між рівнями працездатності учнів і забезпечення готовності школяра до виконання пізнавальних завдань з оптимальною активністю. З урахуванням динаміки працездатності учнів із ППР рекомендується застосовувати такі етапи організації діяльності на уроці:

- ✓ організаційно-підготовчий;
- ✓ основний;
- ✓ заключний.

Організаційно-підготовчий етап. Перший етап забезпечує швидке включення дітей до уроку і передумови продуктивної роботи. У дітей із ППР створення переднавчальної мотивації здійснюється украй важко через труднощі переключення та інертності нервових процесів. Слово вчителя може і не впливати на установку для роботи, тому словесне звернення слід доповнювати руховими і сенсорними вправами, спрямованими на активізацію уваги, сприйняття мислення. Ці вправи тривають до семи хвилин, у першу чергу в початкових класах, і мають бути пов'язані з наступними видами діяльності.

За змістом ці вправи можуть бути арифметичною грою, грою на впізнавання, ланцюжком слів, програмованими іграми, роботою з картинками, конструюванням, складанням мозаїки, граматичним аналізом, переглядом діафільмів, фізичними вправами, грою в лото тощо.

Другий момент організації уроку полягає у вихованні навичок правильної організації своїх дій на уроці. Цей етап не тільки забезпечує продуктивність навчання, а й привчає дітей до організованості під час будь-якої діяльності. Провідним принципом педагогічної організації роботи на уроці є постійне керування діями учнів із ППР, аж до повної їх самостійності. Це і привчання дітей своєчасно входити до класу, без шуму сідати за парту, готувати зошити, підручник, ручки до навчальної роботи тощо.

Учитель має навчити: як правильно сідати, як працювати з підручником, як розташовувати на парті підручник і зошит. Спочатку здійснюється показ дії, потім поступово формуються навички — і можна переходити до словесних інструкцій.

Підготовчу частину уроку рекомендується за часом співвідносити з фазою залучення до діяльності та підвищення продуктивності пізнання (до десяти хвилин уроку).

Основний етап. На основному етапі вирішуються провідні завдання уроку. На цьому етапі відбувається спочатку дидактична і психологічна підготовка до вирішення основного завдання уроку, щоб учні навчилися співвідносити свої дії з питаннями пізнавальної задачі. Це може бути повідомлення теми і мети уроку з умотивованим їх роз'ясненням. Учитель докладно розповідає, чим діти будуть займатися і навіщо це потрібно. Слід наголосити на тому, що діти можуть упоратися з поставленим завданням. Далі рекомендується здійснювати спеціальну підготовку до вирішення пізнавальних завдань уроку шляхом вступної бесіди або фронтального короткого опитування з попереднього матеріалу; розглядання таблиць, малюнків, живих об'єктів для створення уявлень у процесі вивчення нового матеріалу.

Далі слід приступати до вивчення нового матеріалу або повторити попередній.

Заключний етап. Він полягає в організаційному завершенні уроку. На цьому етапі оцінюються успіхи учнів, підбиваються підсумки роботи, наводиться лад на робочих місцях і створюється установка на відпочинок: ігри, пісні, загадки тощо.

У періоди спаду працездатності бажано проводити фізкультурні хвилини. Для самостійної роботи учнів найбільш продуктивними є перші п'ятнадцять-двадцять хвилин. Наявність того чи іншого етапу уроку залежить від його типу.

Орієнтовні формулювання освітніх завдань:

- ✓ формувати в учнів уявлення про...
- ✓ виявляти...
- ✓ знайомити, продовжувати знайомити...

- ✓ уточнити...
- ✓ розширити...
- ✓ узагальнити...
- ✓ систематизувати...
- ✓ диференціювати...
- ✓ вчити застосовувати на практиці...
- ✓ вчити користуватися...
- ✓ тренувати...
- ✓ перевірити

Орієнтовні формулювання корекційно-розвивальних завдань:

- ✓ коригувати увагу (довільну, мимовільну, стійку, перемикання уваги, збільшення обсягу уваги) шляхом виконання...
- ✓ корекція і розвиток зв'язного мовлення (регулюючу функцію, функції планування, аналізу, правильну вимову, поповнення та збагачення пасивного й активного словникового запасів, діалогічне і монологічне мовлення) шляхом виконання...
- ✓ корекція і розвиток зв'язного писемного мовлення (під час роботи над деформованими текстами, творчим диктантом);
- ✓ корекція і розвиток пам'яті (короткочасної, довготривалої);
- ✓ корекція і розвиток зорового сприйняття;
- ✓ розвиток слухового сприйняття;
- ✓ корекція і розвиток тактильного сприйняття;
- ✓ корекція і розвиток дрібної моторики п'ястей рук (формування ручного вправління, розвиток ритмічності, плавності рухів, пропорційності рухів);
- ✓ корекція і розвиток розумової діяльності (операцій аналізу і синтезу, з'ясування головної думки, уста-

новлення логічних і причинно-наслідкових зв'язків, планування);

- ✓ корекція і розвиток особистісних якостей учнів, емоційно-вольової сфери (навичок самоконтролю, посидючості та витримки, вміння висловлювати свої почуття).

Орієнтовні формулювання виховних завдань:

- ✓ виховувати інтерес до навчання, предмета;
- ✓ виховувати вміння працювати в парах, у команді;
- ✓ виховувати самостійність;
- ✓ виховувати моральні якості (повагу, дбайливе ставлення до тих, хто цього потребує, працьовитість, уміння співпереживати тощо).

Формулювання мети уроку залежить від теми уроку, дібраних завдань і типу уроку.

ДИДАКТИЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДИТИНИ В НУШ

У процесі виховання доводиться мати справу з особистістю, з її формуванням. Формування особистості — складний, багатозначний процес анатоμο-фізіологічного, психічного і соціального становлення людини, який визначається внутрішніми і зовнішніми природними і суспільними умовами. Розуміння людської особистості пов'язане з необхідністю вивчити її ставлення до праці, до суспільних подій, до навчання, до освіти.

У процесі виховання виявляються позитивні сторони, спираючись на які, можна здійснювати виховний вплив. Виявлені негативні риси слід долати; при цьому необхідно з'ясувати причини, що породжують ці риси, докладати зусиль, щоб їх усунути. Отже, необхідно створювати сприятливі умови для корекційної роботи.

Раціональна побудова системи виховання дітей з інтелектуальною недостатністю можлива лише за правильного розуміння структури порушення.

Роль цілеспрямованого виховання, яке здійснюється в школі, важко переоцінити. Це, перш за все, єдина система багатofакторного впливу на учнів. Її складають спеціальні заняття із соціально-побутового орієнтування, навчання праці, загальноосвітніх предметів і виховна робота, яка здійснюється на уроках і в позаурочний час.

Виховання соціально-адаптивної поведінки учнів спеціальної школи.

Виховання школярів у колективі.

Трудове виховання учнів спеціальної школи.

Фізичне виховання школярів.

Естетичне виховання учнів спеціальної школи.

Визначаючи принципи виховання дітей з інтелектуальною недостатністю, необхідно виходити з розуміння виховання в спеціальних школах як процесу корекції порушеного розвитку. При цьому розуміється формування активної особистості, підготовленої до життя, трудової діяльності.

У виховних цілях життя дитини й оточуючих її людей має бути організоване так, щоб уклад життя виробляв відповідні якості. Розпорядок життя, здійснення необхідних дій у певній послідовності формують у дитини відповідальність, акуратність, організованість. Життя вихованця спеціального закладу не повинне бути замкнутим у стінах закладу, необхідно забезпечити контакт з учнями масових шкіл, однолітками.

Виховний процес необхідно будувати на основі правильно організованої активної і самостійної діяльності. Діяльність будується з урахуванням фізичних і психічних особливостей дітей, їхніх інтересів, вікових можливостей.

Учнів з інтелектуальними порушеннями слід виховувати в колективі. Виховна сила колективу виявляється дієвою за уміння вчителя керувати ним, спираючись на колектив. За умов продуманої організації колективної роботи у дітей з інтелектуальною недостатністю згладжуються ті особливості, що виникли внаслідок первинного порушення.

Важливо послідовно формувати в учнів світогляд у процесі навчання, трудової діяльності, соціальної адаптації.

Виховна робота зі школярами з ППР, спрямована на формування їхньої соціально-нормативної поведінки, вибудовується в цілісну систему.

1-а група — методи, основним призначенням яких є формування в учнів моральних і правових знань, оцінок, переконань: розповідь, бесіда, роз'яснення, рольові ігри, що моделюють правильну поведінку в різних ситуаціях.

2-а група — методи, спрямовані на формування досвіду суспільних відносин, умінь, навичок соціально-нормативної поведінки: практична організація різних видів діяльності та міжособистісного спілкування в різноманітних ситуаціях, вправи, привчання.

3-я група — засоби впливу на особистість, які додатково стимулюють соціально-нормативну поведінку особистості та колективу або ж гальмують прояв соціальних відхилень: заохочення, змагання, осуд, покарання.

У процесі формування правильної поведінки учнів із ПІР важливу роль відіграють умови, в яких протікає їхнє життя та діяльність — режим, особистий приклад педагогів та інших осіб.

Взаємодія з батьками учнів

Робота вчителя з батьками учнів із порушеннями інтелектуального розвитку є надзвичайно важливим напрямом діяльності педагогічного колективу освітнього закладу. Досягти бажаних результатів у підготовці учнів до самостійного життя можливо лише у тісній співпраці з батьками. Учителі та батьки — партнери. Вони керуються загальною програмою розвитку дітей, спираючись при цьому на сильні сторони сімейного та шкільного виховання. Відносини партнерства, і це ми підкреслюємо, припускають рівність сторін, взаємну повагу. Нагадаємо, що виховання передбачає: формування повноцінної мотивації навчання, в основі якої лежить інтерес до знань, до пізнавальної діяльності; збагачення кругозору учнів і розвиток мовлення; розвиток загальних діяльнісних умінь; формування соціально-моральних якостей (уміння працювати в колективі, брати на себе відповідальність і підкорятися умовам товариського співро-

бітництва, бути доброзичливим, надійним, уміти співпереживати тощо). Зазначені завдання повинні вирішуватися й під час сімейного виховання, але засоби їх вирішення будуть специфічні.

Особливу увагу слід звернути на дитячі ігри вдома. Є батьки, які вважають гру дитини забавою, дозволяють собі переривати гру, дорікати дитині за те, що вона «вже доросла, а все ще грає». Необхідно змінити такий погляд на значення гри в житті дитини. Адже учні з ПІР у початкових класах психологічно ще не переросли гру, і саме вона може допомогти їм придбати ті якості й розвинути ті функції, які необхідні для навчання. Проте батьки повинні збагатити зміст ігор дитини і за порадою вчителя поповнити вже наявний набір ігор такими, що на даному етапі розвитку дитини з урахуванням її конкретних потреб будуть особливо корисні.

Вектори, за якими має здійснюватися виховання дитини з ПІР в родині:

- ✓ організація регулярного і постійного навчання дітей, що спрямоване на подолання виявлених труднощів, розвиток потенційних можливостей і підтримку особистих здібностей учня;
- ✓ підтримка батьків в успішному вирішенні питань і виконанні завдань, які постають перед ними;
- ✓ особлива організація пізнавальної та трудової діяльності, поведінки і життя дитини в цілому;
- ✓ керівництво процесом розвитку відносин з родиною й оточуючими людьми.

Форми взаємодії освітнього закладу та родини учня з ПІР:

I. Індивідуальні форми

Відвідування родини з метою з'ясувати умови сімейного виховання, дізнатися про психологічний клімат у сім'ї.

Запрошення батьків до навчального закладу з метою надання рекомендацій, повідомлення про майбутні заходи.

Індивідуальні консультації вчителя. Це одна з найважливіших форм взаємодії класного керівника з родиною. Консультації проводять, щоб подолати занепокоєння батьків, сформувані тісні, довірливі стосунки між сім'єю учня та педагогом.

Листування. Ця форма взаємозв'язку стає у пригоді, якщо батьки не мають можливості відвідувати навчальний заклад.

II. Групові форми

Батьківські лекторії. Вирішують безліч завдань: ознайомлення батьків з організацією корекційно-виховної роботи в освітньому закладі, надання рекомендацій і практичних порад щодо виховання учнів з порушеннями інтелекту в родині.

Тематичні консультації. Проводяться фахівцями (соціальним педагогом, логопедом, психологом, корекційним педагогом, представником правоохоронних органів тощо) один раз на чверть для всіх бажаючих. Допомагають обрати оптимальний варіант вирішення певної проблеми.

Батьківські вечори. Заходи для спілкування батьків між собою. Взаємообмін досвідом допомагає усвідомити особистісні особливості дитини, поглибити знання щодо можливостей виховання.

Класні дитячі заходи. Протягом навчального року в класі проводяться різноманітні заходи (наприклад, чаювання, приурочені до різних свят). Такі заходи сприяють згуртуванню батьків між собою, налагодженню контактів між педагогом і родиною.

III. Колективні форми

Класні батьківські збори. Раз на чверть організовуються класні батьківські збори. Слід заздалегідь сповіщати батьків про їх проведення. Важливо, щоб батьки підтвердили, що їм відома інформація щодо проведення зборів, зокрема, підписом у щоденнику дитини.

Загальношкільні батьківські збори. Проводяться 2–4 рази на рік. Такі збори мають характер звіту про роботу навчаль-

ного закладу за конкретний період часу. Виступають директор, його заступники, члени батьківського комітету школи, які звітують про проведenu роботу. Можливо нагородження сімей, які беруть активну участь у житті школи.

Батьківські дні. Один раз на рік організують «День відкритих дверей». У батьків є можливість відвідати будь-який урок, а також шкільну виставку, яка відображає результати діяльності гуртків, працю учнів у майстернях.

Концерти (свята). Організуються свята й концерти на рівні школи. Важливо залучати батьків до спільної підготовки до цих заходів.

Творчі звіти. Основа для підбиття підсумків роботи з різних видів позаурочної діяльності — творчі звіти.

Виставки робіт. Мотивують учнів, які бажають отримати похвалу від батьків. Для дітей важливо, щоб батьки оцінили їхню працю.

Сім'я — це досить складне та динамічне соціальне утворення. Характер внутрішньосімейних стосунків, становище дитини в родині зазвичай змінюються із часом залежно від різних обставин. Тому вивчення виховних відносин у родині не може обмежуватися якимось визначеним відрізком часу. У роботі корекційного педагога таке вивчення має бути постійним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України «Про освіту» від 05.09.2017 № 2145-VIII (Редакція станом на 24.06.2020) [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
2. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
3. Критерії оцінювання навчальних досягнень учнів початкових класів з порушеннями інтелектуального розвитку / навчально-методичний посібник / авт.: Чеботарьова О. В., Трикоз С. В., Блеч Г. О., Гладченко І. В., Бобренко та ін. — К., ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. — 88 с.
4. Лист Міністерства освіти і науки України «Щодо організації навчання осіб з особливими освітніми потребами у закладах загальної середньої освіти у 2020/2021 навчальному році» від 31.08.2020 року № 1/9-495 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/npa/shodo-organizaciyi-navchannya-osib-z-osoblivimi-osvitnimi-potrebami-u-zakladah-zagalnoyi-serednoyi-osviti-u-20202021-navchalnomu-roci>
5. Методичні рекомендації «Основи діагностичної діяльності корекційного педагога в роботі з дітьми з комплексними порушеннями розвитку» : навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко, Н. А. Ярмола. — К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. — 46 с. — Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/718307/>
6. Нова українська школа: порадник для вчителя [Електронний ресурс] / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с. — Режим доступу : <https://nus.org.ua/wp-content/uploads/2017/11/NUSH-poradnyk-dlya-vchytelya.pdf>
7. Особливості реалізації компетентнісного підходу в освіті дітей з інтелектуальними порушеннями / навч.-метод. посіб. [Електронний ресурс] / О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, І. В. Бобрен-

- ко, І. В. Гладченко, О. І. Мякушко, С. В. Трикоз, І. В. Сухіна, Н. А. Ярмола. За наук. ред.: О. В. Чеботарьової, І. В. Сухіної. — К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2019. — 450 с. — Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/718292/>
8. Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник /авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С. Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової. — К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. — 154 с.
9. Постанова Кабінету Міністрів України від 24.07.19 р. № 688 «Про внесення змін до Державного стандарту початкової освіти» [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/688-2019-%D0%BF#Text>
10. Типова освітня програма початкової освіти спеціальних закладів загальної середньої освіти для учнів 1-х класів з інтелектуальними порушеннями [Електронний ресурс] / О. В. Чеботарьова, Г. О. Блеч, Н. А. Ярмола, І. В. Гладченко, Н. І. Королько, І. В. Дмитрієва, С. В. Трикоз, І. В. Бобренко, І. В. Голомозда, О. А. Чухліб. — К., ІСП НАПН України, 2018. — 74 с. — Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/712585/>
11. Трикоз С. В. Дитина з порушеннями інтелектуального розвитку [Електронний ресурс] / С. В. Трикоз, Г. О. Блеч. — Харків: Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 40 с. — Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/711320/>
12. Чеботарьова О. В. Дитина із синдромом Дауна [Електронний ресурс] / О. В. Чеботарьова, І. В. Гладченко, А. Василенко-ван де Рей, Н. І. Ліщук. — Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 48 с. — Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/711322/>
13. Чеботарьова О. В. Дитина із церебральним паралічем [Електронний ресурс] / О. В. Чеботарьова, Л. В. Коваль, Е. А. Данілавичюте. — Харків : Вид-во «Ранок», ВГ «Кенгуру», 2018. — 40 с. — Режим доступу : <https://lib.iitta.gov.ua/711323/>

ДОДАТКИ

Додаток А

Таблиця А.1

Найпоширеніші прояви неуспішності дітей із ППР у початкових класах

Причина неуспішності	Прояв неуспішності	Методи корекції
1	2	3
Нестійкість уваги	Дитина часто відволікається на уроці, припускається помилок під час списування, даючи правильну усну відповідь, неправильно записує її у зошиті.	Тренування уваги за допомогою спеціальних вправ; розвиток регулюючої функції мовлення, коли завдяки коментуванню кожної своєї дії дитина утримує увагу на виконанні завдання; розвиток навичок самоконтролю.
Знижена здатність до узагальнення, абстрагування, установлення причинно-наслідкових зв'язків	Важко засвоїти абстрактний рахунок, правила правопису, зрозуміти зміст сюжетної картини, прихованого змісту оповідання, зробити висновок, установити причину та наслідок.	Розвивати мислення та мовлення за допомогою спеціальних прийомів, застосовувати помірну кількість наочності, своєчасний перехід від конкретного до абстрактного, значно повільніший темп навчання.
Наявність акалькулії чи дискалькулії, аграфії, дисграфії, дислексії	Стійка неуспішність з якогось одного предмета (математики, української мови...).	Навчання за індивідуальною програмою із цього предмета на основі загальної програми для спеціальної школи.
Грубе порушення моторики	Діти довго не опановують процес письма, погано малюють, ліплять, відстають на уроках фізкультури.	Формування навичок обслуговування, спеціальні ігри з розвитку точних і дрібних рухів, заняття з лікувальної фізкультури.
Недостатній розвиток просторових уявлень	Важко опанувати лічбу, розуміння геометричного матеріалу, малювання, орієнтацію в зошиті та в навколишньому просторі.	Відповідні корекційні заняття із психологом.

Закінчення додатка А

Закінчення таблиці А.1

1	2	3
Грубе порушення пам'яті	Дітям важко запам'ятовувати букви, цифри. У середині уроку дитина може не пам'ятати, що було на його початку, їй важко встановити причинно-наслідкові зв'язки, тому формування навіть елементарних академічних умінь і навичок іде дуже повільно.	Тренування пам'яті за допомогою спеціальних вправ; опосередкування пам'яті процесами мислення та мовлення (полегшує запам'ятовування осмислення матеріалу, наявність відповідного обсягу понять в активному словнику дитини).
Порушення усного мовлення.	Як правило, у дітей порушення звуковимови. Їм складно висловити думку, розповісти про побачене та почуте, підтримати розмову.	Вимагати відповідей повними реченнями, стимулювати міркувати вголос, вголос планувати свою діяльність; обов'язкові заняття з логопедом.

**Корекційні прийоми,
які використовуються в роботі з дітьми
з порушеннями інтелекту**

Короткі характеристики особливостей пізнавальної діяльності	Корекційні прийоми
1	2
Сприймання	
<ul style="list-style-type: none"> • звужений обсяг; • фрагментарність; • сповільненість; • пасивний характер; • дифузність, недиференційованість; • порушення системності, хаотичність; • вплив недорозвитку уваги, зокрема відволікання; • відсутність зв'язку з уявленнями, мисленням 	<ul style="list-style-type: none"> • поділ складного матеріалу на частини; • збільшення часу на сприйняття та усвідомлення інструкції; • уповільненість темпу викладання матеріалу; • використання наочності з невеликою кількістю об'єктів, особливо другорядних; • активізація знань дітей із метою використання їхнього власного досвіду; • забезпечення керівництва кожною перцептивною дією учнів; • зменшення кількості додаткових подразників; • навчання чіткого визначення мети сприйняття, планування, контролю за дотриманням плану; • привчання аналізувати результати сприйнятого; • порівняння сприйнятого зі зразком; • залучення максимально можливої кількості аналізаторів.
Увага	
<ul style="list-style-type: none"> • низький рівень розвитку; • нестійкість мимовільної уваги; • несформованість довільної уваги; • залежність продуктивної уваги від характеру установок 	<ul style="list-style-type: none"> • привчати перевіряти правильність власних дій; • розвивати контроль за власним мовленням; • формувати навички самоконтролю; • привчати порівнювати свої роботи зі зразком

Продовження додатка Б
Продовження таблиці Б.1

1	2
Уява	
<ul style="list-style-type: none"> • недостатня диференційованість уявлень; • бідність, неточність; • поверхневність; • швидке забування уявлень та зміни, уподібнення 	<ul style="list-style-type: none"> • підвищення пізнавальної активності та інтересу учнів; • різноманітність способів викладання; • повторюваність матеріалу; • розвиток логічного мислення; • зв'язок з попереднім досвідом; • застосування творчих завдань; • використання засобу порівняння; • зв'язок з мовленням
Пам'ять	
<ul style="list-style-type: none"> • звужений обсяг запам'ятовування; • залежність обсягу запам'ятовування від складності матеріалу (що складніший матеріал, то менший обсяг); • продуктивність мимовільного та довільного запам'ятовування однаково низька; • зниження ефективності запам'ятовування через пасивне ставлення до змін; • матеріал швидко забувається і не використовується у досвіді через переважання дослівного та механічного заучування; • невміння володіти прийомами довільного запам'ятовування; • відтворення фрагментарне, спотворене, нелогічне; • труднощі з актуалізацією засвоєних знань; • швидке забування вивченого через недостатньо міцні нервові зв'язки; • спотворення матеріалу у процесі зберігання; • недостатня усвідомленість заученого 	<ul style="list-style-type: none"> • мінімальна кількість нових термінів, понять на одному уроці; • поділ матеріалу на частини; • формування пізнавальних інтересів; • стимулювання вільного викладу матеріалу; • формування вміння використовувати матеріал у різних життєвих ситуаціях; • формування додаткових запитань, які активізують розумову діяльність; • поєднання викладу матеріалу з поглибленням, уточненням, виправленням помилок, систематизацією, узагальненням; • використання правила: відпочинок сприяє відновленню матеріалу, а одноманітне повторення призводить до перевтоми; • повторення у різних формах; • використання раціональних прийомів запам'ятовування; • залучення різних аналізаторів; • організація закріплення з опорою на наочну, емоційну пам'ять з поступовим переходом до словесно-логічного запам'ятовування; • перед заучуванням: <ul style="list-style-type: none"> ◆ установити логічні зв'язки, залежність між відомим та новим; ◆ проаналізувати матеріал, виділити основне і встановити взаємозв'язки.

Продовження додатка Б
Продовження таблиці Б.1

1	2
Мислення	
<p><i>Загальна характеристика:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • некритичність; • сповільненість; • інертність; • конкретність, ситуативність; • неусвідомленість; • нездатність до переносу знань у досвід, нові умови; • нецілеспрямованість <p><i>Особливості аналізу та синтезу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • бідність; • невміння проникати у сутність явищ; • ситуативність; • інертність; • непорядкованість, хаотичність; • невміння із численних ознак виділити головну; • неволодіння критеріями аналізу; • невміння бачити спільне; • невміння встановлювати причино-наслідкові зв'язки <p><i>Особливості процесу порівняння:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • заміна порівняння окремим аналізом об'єктів, що порівнюються; • що складніші об'єкти, то гірше вони порівнюються; • порівнюють лише ті властивості, які сприймаються наочно, а функціональні ознаки не виділяють; 	<ul style="list-style-type: none"> • доступна форма подачі матеріалу; • зменшення обсягу матеріалу, спрощення структури знань; • навчання переносити знання на практику; • здійснення практичного аналізу; • аналіз за послідовним планом; • після аналізу навчання описувати предмет чи об'єкт у цілому; • поділ складних тем та частини, подача кожної із них окремо, а потім об'єднання в єдине ціле; • поступове формування вміння порівнювати, використовувати план, інструкцію, схеми, тощо; • поступове ускладнення об'єктів порівняння; • формування вміння виділяти різні аспекти предметів і явищ; • за порівняння двох об'єктів використання третього, дещо відмінного; • за встановлення причинно-наслідкових зв'язків слід дотримуватись послідовності; • формування наочно видимих зв'язків і відношень між предметами та явищами; • надання допомоги у вербалізації емпірично здобутих уявлень про речі і процеси; • допомога в осмисленні «від конкретного до абстрактного»; • створення умов для подолання розриву між теорією і практикою: формування вмінь орієнтуватись у завданні, аналізувати його, відтворювати та диференціювати знання, переносити їх з однієї ситуації в іншу;

Продовження додатка Б
Продовження таблиці Б.1

1	2
Мислення	
<ul style="list-style-type: none"> • легше встановлюють відмінності, ніж подібність; • неволодіння критеріями порівняння; • хаотичність <p><i>Особливості процесу класифікації:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • відсутність самостійності; • ситуативність; • стереотипність <p><i>Рівень розвитку узагальнень і абстрагувань:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> • ці процеси малорозвинені; • недорозвинення узагальнюючої функції слова, мовлення в цілому; • відірваність мовлення від практичних дій; • низьке засвоєння узагальнюючих способів дій; • труднощі переносу сформованих умінь і навичок на інші види діяльності 	<ul style="list-style-type: none"> • упровадження в навчальний процес спеціальних прийомів, що стимулюють учнів до використання набутих знань: <ul style="list-style-type: none"> ◆ перед застосуванням пригадати теорію; ◆ іноді спочатку практично засвоювати дії, а потім їх теоретично обґрунтувати; ◆ розчленовувати аналіз завдання; ◆ вчити користуватися планом; ◆ стимулювати міркування вголос про способи та послідовність виконання завдань; • використовувати спеціальні предметні уроки та екскурсії для безпосереднього сприймання об'єктів і явищ; • опора на предметно-практичну діяльність і через неї перехід до вербалізації знань; • використання наочно-практичних методів навчання, поступове стимулювання конкретно-образного мислення і створення умов для розвитку словесно-логічного; • застосування спеціальних засобів, які полегшують перехід від конкретного до абстрактного: <ul style="list-style-type: none"> ◆ поєднання наочності з практичними діями; ◆ перехід від конкретної наочності до абстрактної; ◆ використання словесної наочності; ◆ аналіз об'єктів; ◆ порівняння об'єктів; ◆ абстрагування суттєвих ознак від несуттєвих; ◆ конкретизація висновків, правил шляхом наведення прикладів.

Закінчення додатка Б
Закінчення таблиці Б.1

1	2
Мовлення	
<ul style="list-style-type: none"> • порушення розуміння зверненого мовлення; • бідність активного словника; • недосконалість звуковимови і фонематичних процесів; • великий розрив між активним і пасивним словниками; • недосконалість граматичної будови; • недорозвинення предикативної функції мовлення. 	<ul style="list-style-type: none"> • доступність в оформленні звернених конструкцій; • дещо уповільнений темп мовлення; • повторення дітьми питань, інструкцій учителя; • добір завдань, під час виконання яких учні самостійно вживатимуть нову лексику; • тісна співпраця з логопедом з метою закріплення скоригованих мовленнєвих навичок; • стимулювання до активного мовлення новими реченнями; • мовлення вчителя має бути образним, чітким, емоційно насиченим.
Інтелектуальна працездатність	
<ul style="list-style-type: none"> • нестійка, мінлива (періоди підвищення чергуються з періодами зниження); • динаміка змін у кожного учня глибоко специфічна, проте основна тенденція — поступове зниження рівня працездатності, починаючи із середини уроку; • неспроможність проявити волю зусилля для подолання труднощів; • швидка втомлюваність; • під час виконання цікавої роботи втомлюваність приходить швидше, ніж у процесі виконання нецікавої, одноманітної; • залежність від особи і втомлюваності вчителя, методів навчання і способів організації діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> • урахування індивідуальної працездатності дитини відповідно до її діагнозу, стану здоров'я; • розвиток і підвищення ролі другої сигнальної системи; • розвиток емоційно-вольової сфери; • урізноманітнення методів і прийомів навчання; • створення таких умов, які стимулюватимуть учнів до активної праці й запобігають виникненню втоми.

ІГРОВИЙ КАЛЕЙДОСКОП: ДИДАКТИЧНІ ІГРИ ТА ВПРАВИ З РОЗВИТКУ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ¹

РОЗВИТОК МОВЛЕННЯ

Ігри на розвиток фонематичного слуху

Ця система вправ для розвитку фонематичного слуху побудована за принципом від простого до складного.

Гра «Хто це?»

Обладнання: 5 карток із зображенням тварин і птахів (кінь, корова, свиня, качка, курка).

Хід гри: На столі розкладені картки. Дорослий наслідує звуки тварин і птахів. Дитина знаходить відповідні картки або називає тварину, чий голос імітує ведучий.

Гра «Що це?»

Обладнання: картинки із зображенням предметів, які видають звуки: годинник, труба, барабан, автомобіль, поїзд.

Хід гри: Ведучий показує дітям картинку та запитує: «Що це?», «Які звуки створює?». Діти наслідують звуки, які може видавати той або інший предмет. Далі вони відгадують назву предмета за відповідним звуком.

Гра «Що роблять?»

Обладнання: 5 сюжетних картинок із зображенням дії (кликають кішку, погрожують пальцем, малюк плаче, заколихують немовля).

¹ Порадник батькам: практичні рекомендації під час дистанційного навчання дітей з інтелектуальними порушеннями / навчально-методичний посібник / авт.: О. Чеботарьова, Г. Блеч, І. Бобренко, І. Гладченко, О. Мякушко, І. Сухіна, С.Трикоз. За заг. ред. О. Чеботарьової – К.: ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. – 154с.

Продовження додатка В

Пальчикові ігри

ДОБРИЙ ДЕНЬ

«Добрий день, добрий день! —
Пальчики сказали, —
Ми сьогодні всіх дітей
Зранку привітали».

(Пальці обох рук назустріч «уклоняються», потім ритмічно на кожний склад з'єднуються з однойменними пальцями).

КРОКИ

Ми крокуємо рівненько,
Вище ноги підіймай!
Я — ліворуч, ти — праворуч,
А тепер відпочивай.

(Кроки другим і третім пальцями обох рук у різні сторони).

БАБУСЯ

Хоч бабуся вже стара,
Всім гостинці роздала:
Тарасику — пряничок,
Іванкові — бубличок,
Тетянці — ватрушку,
Марійці — пампушку,
Тільки в Юлі — внученьки —
Без гостинців рученьки.

(Згинати правою рукою по черзі пальці лівої руки. Наприкінці розвести руки.)

ПАЛЬЧИКИ

Мої пальчики уміють
Танцювати і стрибати,

Продовження додатка В

Малювати і писати,
А тоді відпочивати.

(Швидко перебирати пальцями обох рук, потім «підстрибувати» кожним пальцем окремо; малювати кожним пальцем кільця, розслабити руки.)

ОКУЛЯРИ

Окуляри для бабусі
Швидко я дістала,
Щоб все бачила бабуся
Й казочки читала.

(Першим і другим пальцями зробити коло та піднести до очей.)

ЯГІДКИ

Ягідки червоні
Прсяться в долоні.
Кожну ягідку зніму
І в тарілку покладу.

(Пальцями правої руки по черзі немовби «знімати ягідки з гілки».)

БАРАБАН

Барабаню, барабаню,
Барабаню цілий день.
Барабанщик я завзятий,
Знаю безліч я пісень.

(Напруженими пальцями обох рук барабанити по столу.)

СКАКАЛКА

На скакалці я стрибаю —
Вище всіх і краще всіх!
Аж до неба долітаю,
І звучить веселий сміх!

Продовження додатка В

(Руки, стиснуті в кулачки, лежать на столі, з'єднані кінчики великих пальців роблять колові оберти.)

БЕГЕМОТ

Є в звіринці бегемот,
Превеликий в нього рот.
Із корита їсть квасолю,
Буряки і бараболю,
Їсть капусту і горох —
Все поїсть,
Він їсть за трьох!
Та й роззявить знову рот
Превеликий бегемот.

(Розкривати долоню, немов це рот, шкребти пальцями по столу, знову «відкривати рота».)

**КАЛЕЙДОСКОП
МАТЕМАТИЧНИХ ЦІКАВИНОК**

ЦИФРА 0

На що схожа цифра 0?
(на бублик, на Колобка, на овал, на м'ячик)

Прислів'я та приказки

Ніщо не виникає з нічого.
Нуль без палички.
Задарма нічого не дається.

Загадки

Як скінчилися удома всі цукерки асорті,
Пряники і карамельки... Що ми пишемо тоді?
Цифра ця, немов калачик,
Вся кругленька, ніби м'ячик,
І тому ще в давнину
Цифру цю назвали...

Продовження додатка В

Віршики

Круглий нуль, як м'ячик, скаче.
Сам нічого він не значить.
А за цифрою — позаду —
Він займе значну посаду.
Бо тоді, всяк учень знає,
Десяток цифра позначає.

Казка про нуль

У країні Математика є містечка, де проживають числа. Думкою линемо у містечко Нуль. Будиночки в ньому схожі на квасольки чи яечка. І мешкають у них нулі. Дивно, чому вони такі пухкенькі, кругленькі? Вони ж нічого не їдять. Та й їсти в них нема чого. Та й посуду в них немає, як і предметів побуту і меблів. І нічим нулі не займаються. Ні фабрик, ні заводів, ні шкіл, ні бібліотек у місті немає.

Та любляють нулі, коли до них на гостину приходять числа з інших міст. Нулики ввічливо вітають гостей, запрошують на пішу прогулянку вулицями міста. Усі прогулюються і дихають нічим не забрудненим свіжим повітрям. Нулі дуже виховані. Вони ніколи не стають поперед іншого числа. І ходять вулицями двоцифрові числа: 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90.

ЦИФРА 1

На що схожа цифра 1?
(на паличку, на гачечок, на олівець, на стрілу)

Прислів'я та приказки

Одна бджола мало меду наносить.
Один гусак і поля не витопче.
Усі за одного і один за всіх.
Один у полі не воїн.
Однією рукою в долоні не заплещеш.
Світ один, а звичаї різні.

Продовження додатка В

Загадки

У світі одна, всім потрібна вона. (*Батьківщина*)

Усе життя один одного обганяють, а випередити не можуть. (*Ноги*)

Один пастух тисячі овець пасе. (*Місяць, зірки*)

Тоненька, гостренька, з одним оком. (*Голка*)

Чого завжди 1? (*Сонечко, мама, Батьківщина, голова, ніс, рот, обличчя тощо*).

Віршки

Ось один чи одиниця —
І тонка, й пряма, як спиця.
Струнко встань на хвильку ти,
Ліву руку підними
Й ОДИНИЧКУ утвори.

Одиничка — цифра рівна і до стовпчика подібна.
Всі рахунки, всі таблички починають з одинички.

Казка про одиницю

А ось хатинка-клітинка одиниці. У цій хатинці одна кімната. Усе в ній на своєму місці. Посеред кімнати стоїть один стіл, біля нього — одне ліжко, коло нього — одна тумбочка. А на стіні висить одна полиця, де лежить одна книжка. Вона зветься «Математика».

Одиниця читає її один раз на добу — перед сном. Коли засне одиниця, то бачить кольорові сни про смачні фрукти з далеких країн.

Ось на таці лежить один банан, один ананас, один апельсин, один лимон, один кавун. А головне те, що цими плодами одиниця може поділитися із сестрицями-одиницями.

Та от проспівав перший півень — сон зник. Пора одиниці до роботи братися.

Продовження додатка В

ЦИФРА 2

На що схожа цифра два?

(на лебедя, на качечку, на змію)

Прислів'я та приказки

Два хитрих мудрого не переважають.

Одна голова добре, а дві — краще.

Лінивий двічі робить, скупий двічі платить.

Двічі літа не буває.

За двома зайцями поженешся — жодного не спіймаєш.

Загадки

Два кільця, два кінця, а посередині гвіздок. *(Ножиці)*

Два братики через дорогу живуть, а один одного не бачать. *(Очі)*

Два брати стоять у кутку, показують язички. *(Черевики)*

Дві дощечки несуть мене з гори. *(Лижі)*

Чого завжди 2? *(у людини два вуха, два ока, дві руки, дві ноги)*

Веселі задачі (1+1)

Півень залетів на тин, а там півник ще один.

Скільки півників усіх? Полічи-но швидко їх.

М'яч по колу, м'яч по колу,

Кидаємо один одному.

Я — Тарасу, мені — Тарас.

Полічи-но, скільки нас!

Логічні задачки

Жили два коти і один чоловік. Скільки всього було ніг?
(Дві)

Скільки кінців у палки? *(Два)*

Продовження додатка В

У небі летіли горобець, ластівка і джміль. Скільки всього летіло птахів?

Віршики

Подивіться — ось вона,
Цифра дуже чепурна.
Шийку «гусачком» згинає,
Хвостик хвилькою здійсмає.

Ось і цифра ДВА прийшла,
В неї кругла голова,
Шию гне, мов той гусак,
Витанцьовує ж он як!

Легенда про цифру 2

То було дуже давно, цифра 2 вважалася такою, що несе із собою любов, а разом з тим була своєрідним символом самотності. Уважна людина завжди може побачити, що вона зовні дуже схожа на чудового лебедя, якого доля розлучила з подругою. Він засумував і перетворився на цифру 2.

Казка про цифру 2

Знає кожен, що 2 схожа на качечку: кругла голівка, витягнута шийка, вигнутий хвостик. Як качечка, полюбляє двійка воду: двічі на день купається вона у двох мисочках. У одній мисочці налита вода із сонячними зайчиками.

У другій мисочці — вода з вечірніми зірочками.

І двічі на день двійка чистить зубки: уранці та ввечері.

У неї два рушнички: один для голівки і шийки, а другий для хвостика. От яка охайна двійка!

Продовження додатка В

ЦИФРА 3

На що схожа цифра три?
Це два рогалики малі.
Більший — внизу, а малий — вгорі.

Із двох бананів на столі
Оля склала цифру 3.
Якщо це запам'ятаєш,
Цифру 3 завжди впізнаєш.

Прислів'я та приказки

Заблукав між трьох дубів.
Вставай скоріше, чоловіче, третій півень кукуріче.
До лісу йдуть, а на трьох одну сокиру беруть.
У роботі «ох», а їсть за трьох.
Говорить так, ніби три дні хліба не їв.

Загадки

У трьох їдуть братці верхом на конячці.
(Пальці й олівець)

Один лє, другий п'є, третій зеленіє та росте.
(Дощ, земля, трава)

Чого завжди три?
(кожна пора року має три місяці, три «ока» у світло-фора...)

Казки, у назві яких є число три: «Три ведмеді», «Три поросяти», «Три горішки для Попелюшки».

Геометрична фігура, яка має три кути: трикутник.

Веселі задачі

Онука, бабуся, дві мами, дві доні
Сидять на осонні на довгім ослоні.

Продовження додатка В

Очі протер я, — хоч три, хоч не три, —
Бачу тепер я, що їх тільки... (*три*).

Горобець і дві синиці он летять до годівниці.
Скільки птахів будуть вдячні за обід?

Логічні задачки

Трое чоловіків чекали на поїзд три години. Скільки часу чекав кожен? (*Три години*)

На столі стояло три склянки. У них були ягоди. Володя з'їв ягоди з однієї склянки. Скільки склянок стоїть на столі? (*Три*)

Трое хлопчиків йшли дорогою і знайшли три гривні. Скільки знайшов би кожний з них, якби йшов один? (*Три гривні*)

У вазі три тюльпани і один нарцис. Скільки тюльпанів у вазі?

Віршики

Цифра три — то чарівниця,
Невеличка й круглолиця.
Яку казку не візьмеш,
Цифру три завжди знайдеш.

Легенда про цифру 3

Ще багато століть тому, до того як стародавні араби подарували людству свою математичну абетку — цифри, у багатьох країнах усна лічба велася досить незвичайно. Лічили приблизно так: «Один, два...», а далі просто «багато». Тобто виходить, наша сучасна «трійка» — це те, що колись називалося «багато». Отже, можемо сказати: цифра «три» позначає загальновідомі поняття: «багато», «множина» тощо.

Продовження додатка В

Казка про цифру 3

Трійка дуже пишається тим, що схожа на велику букву «З» або на два Місяці, які з'єдналися ріжками. Якось третього дня тижня пішла трійка до лісу по гриби. Не довго блукала лісовими стежками, а кошик вже повний. Лежать у ньому три боровики, три лисички, три опеньки, три си-роїжки, три підберезники. Бачила трійка три мухомори, та брати не стала, бо знала, що вони отруйні.

ЦИФРА 4

На що схожа цифра чотири?

Назви фігури, які мають 4 кути.

(Чотирикутники: квадрат, прямокутник, ромб.)

Прислів'я та приказки

Кінь на чотирьох ногах, та й той спотикається.

Вип'є і з'їсть за трьох дурних і за себе, четвертого.

Заробив у пана плату: з чотирьох дощечок хату.

Загадки

У нашій квартирі гармошок чотири.

Хоч грати не грають, та нас зігрівають.

(Батарея опалення)

Є спина, а не лежить, чотири ноги, а не ходить.

(Стілець)

Чотири брати по вулицях бродять, один одного не обганяють, один від одного не відстають.

(Колеса автомобіля)

Спить на ліжку біла сплюшка, а у ній чотири вухка. Усі цю сплюшку звать...

(Подушка)

Продовження додатка В

Чого завжди чотири?

Нас оточує безліч різноманітних предметів, які складаються із чотирьох елементів або деталей: чотири колеса в автомобіля, чотири ніжки у стола й стільця, чотири лапи у тварин, чотири пори року, чотири сторони світу.

Віршик

Цифру звати цю «чотири»,
Вас вона вітає щиро.
Мов козачка, жартівливо
Випинає лікоть вліво.

Казка про цифру 4

Четвірка — фізкультурниця. Вона полюбляє виконувати вправи ранкової гімнастики з прапорцями. Тому і сама схожа на прапорець, тільки без верхньої горизонтальної лінії.

Усі вправи четвірка робить чітко і точно: чотири нахили уперед, чотири нахили вліво та вправо, чотири присідання, чотири присідання на одній нозі. У четвірки одна нога. Завдяки фізичним тренуванням стоїть вона міцно.

Радить четвірка всім займатися спортом, бо спорт — це здоров'я.

ЦИФРА 5

На що схожа цифра п'ять?
П'ять — мов гак на автокрані,
Що вантаж підносить плавно.

Прислів'я та приказки

Знаю, як своїх п'ять пальців.
Краще на п'ять хвилин раніше, ніж на хвилину пізніше.
На руці п'ять пальців, а який не укуси — усе боляче.

Продовження додатка В

Загадки

П'ять комірчин, а одні двері.

(Рукавиця)

У двох матерів по п'ять синів.

(Руки, пальці)

Живуть п'ять братів, один від одного більший.

(Пальці)

Логічні задачки

Назвіть 5 днів поспіль, не вживаючи чисел і назв днів тижня. *(Позавчора, вчора, сьогодні, завтра, післязавтра)*

Летіло 5 гусаків. Трьох мисливець убив. Скільки залишилось? *(Три, бо двоє полетіло)*

Трійка коней пробігла 5 км. По скільки км пробіг кожен кінь? *(По 5 км)*

Чого завжди 5?

(П'ять пальців на руці й носі у людини, п'ять промінців у зірки)

Віршики

Ніжку бубликом зігнула,
Руку вправо простягнула.
Усі навколо шепотять:
«На папері цифра...» *(п'ять)*

Ось п'ятірка жартівлива,
Діточок всіх звеселила.
Як на хвостик повернеться,
В цифру два враз обернеться.

Продовження додатка В

Казка про цифру 5

Знаєте, із ким дружить п'ятірка? Здогадалися? Вона є подружкою п'яти пальців людини. Їх 5 на правій руці, 5 на лівій руці, 5 на правій нозі, 5 на лівій нозі.

Узимку п'ятірка плете малечі м'які теплі рукавички. Перша хатинка для великого пальця, друга — для вказівного, третя — для середнього, четверта — для безіменного, а п'ята — для мізинчика. Тепло і затишно пальчикам у рукавичках!

ЦИФРА 6

На що схожа цифра шість?

— Цифро Шість, на що ти схожа?

— Я поважна і пригожа.

Наче равлик на стежині,

Як замок, що на хатині,

Як хробак, що сливу їсть,

Ось така я — цифра Шість.

Прислів'я та приказки

Один друг шістьох родичів замінить.

Загадки

Дещо схожа на замок:

Там кружечок, тут гачок.

Сусідка у неї — п'ятірка завзята,

Вгадаєте, як незнайомку цю звати?

Шість дірочок має, пісні співає.

Колишня гілка, тепер — ... (*сопілка*).

Продовження додатка В

Віршики

Цифра шість, як бегемотик,
Круглий в неї є животик.
Ну, а шийка, як дуга,
Вліво зігнута вона.

Казка про цифру 6

Одного разу 6 пішла мандрувати. Першого дня побувала в Понеділка, другого дня — у Вівторка, третього — у Сере-ди, четвертого — у П'ятниці, а шостого — у Суботи.

Ніде не затрималась Шістка більше однієї доби, а от у Суботи пробула аж шість днів. Почувалися вони добре: навчилися співати шість пісень про дружбу, розказувати шість віршів про природу, навчилися показувати шість фокусів.

Коли поверталася Шістка додому, запросила Суботу до себе на гостину, щоб намалювати шість малюнків про звірят.

ЦИФРА 7

На що схожа цифра СІМ?

(На косу, на ключку, на зламану палку)

На кого схожа цифра сім?
«На чаплю, — скажуть вам усім. —
Комахи й жаби б'ють тривогу,
Як сімку бачать довгоногу».

Прислів'я та приказки

Сім на косу дуже схожа.
Та косити геть не може.
Хто її не хоче вчити,
Хай іде траву косити.

Продовження додатка В

Прислів'я та приказки

Сім верст до небес, і все пішки.
Сім разів одмір, один раз одріж.
У семи няньок дитя без ока!
Семеро одного не чекають.
Сім п'ятниць на тиждень.
Сім потів зійшло.

Загадки

Сидить дівка в семи кожухах, хто її роздягає, той сльози проливає.
(Цибуля)

Шкір має сім, а сльози випускає всім.
(Цибуля)

Сім братів віком рівні, а іменами різні.
(Дні тижня)

Сім братів-малюрів в королівстві кольорів. Кожен королює, фарбами малює.
(Веселка)

Чого завжди 7?
(сім нот, сім кольорів у веселки, сім днів у тижні)

Казки, в назві яких є число 7:
(«Вовк та 7 козенят», «Білосніжка та 7 гномів»)

Віршики

В неї є одна нога,
А сама, як кочерга.
Цифра ця відома всім.
А як зветься вона?... (Сім).

Продовження додатка В

Сім яскравих, кожен знає,
Кольорів веселка має.
Є сім нот, відомо всім.
Днів у тижні також сім.

Логічні задачі

Коли козі виповниться 6 років, що буде далі? (*Піде сьомий*)

Скільки кроків зробить горобець за 7 років? (*Жодного, бо горобець не ходить*)

Яке слово складається із семи букв «я»? (*Сім'я*)

У семи братів по одній сестрі. Скільки всього сестер? (*Одна*)

Цікаві факти про 7

Число 7 вважалося священним у усі часи, а ще магічним. Тиждень складається із семи днів, у яскравому вбранні веселки грають 7 кольорів, у музиці 7 нот.

Від індусів поширився звичай дарувати на щастя 7 сло-
неньт. Великий піст у християн триває рівно 7 тижнів.

Найвідомішим символічним пам'ятником цьому числу залишаються 7 чудес світу.

Казка про сімку

У сімки дуже незвичайна хатинка. Двері у ній відчиняються лише тоді, коли скажеш: «Сім-сім, відкрийся!»

Одного разу пішла Сімка до лісу по суниці. А в цей час вовк-сіроманець вийшов на полювання. Від голоду він геть розлютився. І тому, коли побачив Сімку, загарчав і кинувся на неї. Сімка почала тікати по втоптаній стежечці. А вовк от-от наздожене її.

Та сталося диво — за мить Сімка піднялася в небо, як на крилах. Сімка підвела очі й побачила, що її несуть сім

Продовження додатка В
комашок та жучків: сонечко, бджола, оса, джміль, хрущ,
жук-олень і жук-носоріг. А ось і хатинка! Сімка вигукнула:
«Сім-сім, відкрійся!» Двері відчинилися, і рятівники влетіли із Сімкою у будиночок.

Зморений, голодний вовк довго блукав біля будиночка.
Добра Сімка пожаліла вовка і кинула йому з вікна сім шматочків хліба. Звір з'їв їх, подякував і задоволений повернувся до лісу.

ЦИФРА 8

На що схожа цифра 8?

(мотрійка, сніговик, два бублики, наручники)

Цифра вісім, як малятко.

Це малятко-невалятко.

З боку в бік хитається,

Діточкам всміхається.

Прислів'я та приказки

Восени змін до восьми.

У березневий місяць одягай штанців вісім.

Загадки

Нумо, хто з дітей вгадає,

Що за звір ніг вісім має?

Плете з ниток тонкі він сіті,

Щоб комах у них ловити. *(Павук)*

Вісім ніг, вісім рук...

Вишивають шовком круг.

Мух запрошує на торг:

«Віддаю я шовк у борг!» *(Павук)*

Продовження додатка В

Віршики

Знайомтесь, вісімка-сова,
У неї кругла голова.
На дереві сидить, пильнує,
Вона завжди вночі полює.

Вісім пелюсток у квітки.
Вісім в кубика вершин.
Вже о восьмій учні в школі,
Не порушують режим.

Логічні задачки

Йшли 7 братів, у кожного брата — по одній сестрі. Скільки йшло людей?

(Вісім)

З-під воріт видно 8 котячих лап. Скільки кішок у дворі?

(Дві)

Із дупла виглядали 8 хвостів білок. Скільки білок у дуплі?

(8)

Казка про цифру 8

У одному казковому містечку у восьмиповерховому будинку жили собі 8 пекарів. І дорослі, і діти поважали їх за те, що вміли пекарі виготовляти з тіста смачні вироби у вигляді вісімки.

Пекар, який мешкав на першому поверсі, випікав булочки, пекар із другого поверху — печиво, із третього — булочки, із четвертого — піцу, із п'ятого — хлібинки, із шостого — пампушки, із сьомого — тістечка, із восьмого — торти.

Продовження додатка В

ЦИФРА 9

На що схожа цифра 9?

Цифра 9, чи дев'ятка, —
наче в цирку акробатка:
Як вона перевернеться,
одразу в шістку обернеться.

Прислів'я та приказки

Дев'ятеро людей — все одно, що десяток.
Дев'ятеро мишенят разом потягнули — кришку з діжки
і стягнули.

Віршики

На шістку, всі кажуть, ця цифра так схожа!
Назвати цю цифру хто з вас швидко зможе?
Вниз хвостиком шістку ви переверніть —
Й нову цифру, діти, хутчіше назвіть...

Заокруглений бочок
Та ще й хвостик, як гачок.

Логічні задачки

У морі ходили 9 пароплавів. Два пристали до пристані.
Скільки пароплавів у морі? (9)

В автобусі їхали пасажирів. Їх було більше, ніж вісім,
але менше, ніж десять. Скільки пасажирів їхало в автобусі?
(9)

У морі пливли дев'ять акул. Вони побачили косяк риби
і пірнули на глибину. Скільки акул плавало в морі? (9)

Продовження додатка В

Цікаві факти про цифру 9

У давнину дев'ятці приписувався таємничий зміст: її вважали символом мудрості, долі, знань, освіченості й взагалі священним числом.

Казка про дев'ятку

Біля березового гаю у чепурному будинку жила собі Дев'ятка. Здавна вона була закохана у квіти. Зранку і до вечора невтомно працювала Дев'ятка із квітами на клумбах.

А їх було у неї аж дев'ять. Росли там жовті тюльпани, білі нарциси, фіолетові флокси, сині іриси, червоні півонії, рожеві жоржини, оранжеві лілії, вишневі мальви.

У саду Дев'ятка доглядала 9 кущів троянд, жасмину, бузку, шипшини, бузини, калини, малини, агрусу, смородини.

ЧИСЛО 10

На що схоже 10?

Круглий, наче буква О,
Так, це нуль, або ніщо.
Як стоїть він сам-самісінький,
То й не значить нічогісінько!

Та як зліва одиниця,
Нехтувати не годиться!
Вийшло 10, а це вже число,
Десятку тепер позначає воно.

Прислів'я та приказки

Мати десять друзів — мало, одного ворога — багато.
Десять раз торгуй, а один купуй.
Біда, коли один в бороні, а десять в стороні.
Одна біда з хати, а десять до хати.

Продовження додатка В

Загадки

Нумо, малята, хто з вас відгадає:

По п'ять синів мають, один одному допомагають.

(Руки і пальці)

На десять братиків дві шубки вистачає.

(Дві рукавички)

Логічні задачки

Скільки передніх лап у п'яти ведмежат? *(Десять)*

Дід, баба, внучка, Жучка, мишка тягнули-тягнули і на решті витягли ріпку. Скільки очей побачили ріпку? *(10)*

У першій коробці 10 олівців, у другій — стільки, скільки в першій, у третій — стільки, скільки у другій. Скільки олівців у третій коробці? *(10)*

Казка про число 10

Одиниця і нуль були найближчими сусідами, часто ходили в гості один до одного. Разом пили чай, їли пироги, дивилися телевізор, співали пісні.

Але одного весняного дня налетів сердитий вітер і своїм холодним подихом розвалив будиночок нуля. Гірко плакав нулик. Прийшов він до одиниці, розповів їй про нещастя. А одиниця була доброю, тому запропонувала нулеві оселитися в її будиночку. Нуль подумав-подумав і погодився. З того часу всі казали, що у цій хатинці живуть дві цифри, які складають число 10.

На базарі, у магазині покупці почали купувати товари десятками: 10 яєць, 10 коробочок сірників, 10 гудзиків, 10 кришок.

Продовження додатка В

Цікаві віршики-задачі

Лиска моркву посадила,
Три морквини там вродило.
Наш зайчисько враз три з'їв.
Скільки лисці залишив? (0)

Чотири груші Ваня мав,
Ще чотири братик дав.
На подвір'ї Ваня сів,
Вісім груш відразу з'їв.
І подумав, чи не мало.
Скільки груш іще зосталось? (0)

ДОСЛІДИ З ВОДОЮ

Фарбування води

Для чого? Виявити властивості води: вода може бути теплою і холодною, може нагрівати інші речовини, деякі речовини у воді розчиняються, вода прозора, але може змінювати своє забарвлення, коли в ній розчиняються пофарбовані речовини: що більше цієї речовини, то інтенсивніший колір і запах; що тепліша вода, то швидше розчиняється речовина.

Що потрібно? Посудини з водою (холодною і теплою), кристалічний ароматизований барвник, палички для розмішування, мірні стаканчики.

Як відбувається? Дорослий і діти розглядають у воді 2–3 предмети. З'ясовують, чому предмети добре видно (вода прозора), і міркують, що станеться, якщо у воду занурити малюнок, написаний фарбами. Визначають, що малюнок розмився, а вода змінила колір, обговорюють, чому це сталося (частинки фарби потрапили у воду). З'ясовують, як ще

Продовження додатка В

можна забарвити воду (додати барвник). Дорослий пропонує дітям забарвити воду самим (відразу в стаканчиках з теплою і холодною водою), помацати спочатку обидва стаканчика, визначити, що один теплий, а інший — прохолодний, помацати воду рукою, понюхати (без запаху). Дорослий ставить перед дітьми завдання дізнатися, в якому стаканчику фарба швидше розчиниться, для цього пропонує покласти по одній ложці барвника в кожен стаканчик; дослідити, як зміниться забарвлення, якщо барвника буде більше (вода стане більш пофарбованою). Діти виконують завдання, розповідають, що вийшло. Дорослий пропонує покласти в теплу склянку ще одну ложку барвника. Потім воду різних кольорів зливають у різні ємності (для подальшого виготовлення кольорових крижинок), розглядаючи, який вийшов колір.

Висновок: вода прозора, вода може бути теплою, холодною; у воді розчиняється речовина (фарба); фарба розчиняється швидше в теплій воді; вода стане більш пофарбованою, якщо барвника покласти більше.

Виготовлення кольорових крижинок

Для чого? Ознайомити із двома станами води — рідким і твердим. Виявити властивості й якості води: перетворюватися на лід (замерзати на холоді, приймати форму ємності, в якій міститься, тепла вода замерзає повільніше, ніж холодна).

Що потрібно? Ємність з пофарбованою водою, різноманітні формочки, мотузочки.

Як відбувається? Діти розглядають кольорову крижинку, обговорюють властивості льоду (холодний, гладенький, слизький тощо). З'ясовують, як була зроблена крижинка; як вийшла така форма (вода набула форми ємності); як три-

Продовження додатка В
мається мотузочка (вона примерзла до крижинки). Діти розглядають звичайну воду і забарвлену, згадують, як отримали останню. Діти виготовляють крижинки: заливають дві формочки гарячою і холодною водою і виносять на вулицю (якщо дозволяє погода). Спостерігають, яка вода (холодна або гаряча) швидше застигла.

Висновок: вода перетворюється на лід, вода набуває форми ємності; лід холодний, гладенький, слизький; холодна вода швидше перетворюється на кригу, ніж гаряча.

«Гаряче-холодно»

Для чого? Навчити визначати температурні якості речовин і предметів.

Що потрібно? Ємності з водою різної температури, ванночка.

Як відбувається? Діти розглядають ємності з водою. Дорослий пропонує вибрати воду для вмивання ляльки, діти з'ясовують, яка може бути вода (гаряча, холодна, тепла); яка вода потрібна для вмивання (холодною водою вмиватися неприємно, гарячою можна обпектися, треба вибрати теплу); як визначити, яка вода у відерцях (помацати не воду, а ємності; обережно, не прикладаючи руку надовго до відра, щоб не обпектися). Разом з'ясовують, чому ємності мають різну температуру (у них вода різної температури, тому вони нагрілися по-різному). Діти виливають теплу воду у ванну і купають ляльку. Дорослий запитує в дітей, де взяти ще теплої води, якщо її не вистачає (налити холодної води і додати гарячої). Діти купають ляльок, спостерігаючи за змінами температури води. Після купання перевіряють температуру ємностей, в яких була вода: вона однакова, оскільки без води ємності швидко охололи. Вода у ванночці поступово стигне. Дорослий обговорює це з дітьми.

Продовження додатка В

Висновок: вода буває різної температури; ємності з водою міняють свою температуру залежно від температури води; температура води залежить від температури повітря.

ДОСЛІДИ З ПОВІТРЯМ

Що в пакеті?

Для чого? Виявити повітря в навколишньому просторі.

Що потрібно? Поліетиленові пакети.

Як відбувається? Діти розглядають порожній поліетиленовий пакет. Дорослий запитує, що міститься в пакеті. Відвернувшись від дітей, він набирає в пакет повітря і закручує відкритий кінець так, щоб пакет став пружний. Потім показує наповнений повітрям пакет і знову запитує, що в ньому. Відкриває пакет і показує, що там немає нічого. Звертає увагу на те, що пакет утратив пружність. Пояснює, що всередині було повітря, але його не видно.

Висновок: повітря прозоре, невидиме, легке.

Ігри із соломинкою

Для чого? Ознайомити з тим, що всередині людини є повітря, і виявити його.

Що потрібно? Соломинки для коктейлю (або трубочки від «чупа-чупсів»), ємність з водою.

Як відбувається? Діти розглядають трубочки, отвори в них і з'ясовують, для чого потрібні отвори (крізь них що-небудь вдувають і видувають). Дорослий пропонує дітям подути в трубочку, підставивши долоньку під струмінь повітря, а потім питає, що вони відчували, коли дули, звідки з'явився вітерець (видихнули повітря, яке перед тим вдихнули). Дорослий розповідає, що повітря потрібне людині для дихан-

Продовження додатка В
ня, що воно потрапляє всередину людини при вдиху через рот або ніс, що його можна не тільки відчутти, а й побачити. Для цього потрібно подути в трубочку, кінець якої занурений у воду. Запитує, що побачили діти, звідки з'явилися бульбашки і куди зникли (це із трубочки виходить повітря; воно легке, піднімається через воду вгору; коли все вийде, бульбашки теж перестануть виходити).

Висновок: людина дихає повітрям; повітря легке, проходить крізь соломинку, піднімається через воду.

ДОСЛІДИ ЗІ СВІТЛОМ

Що в коробці?

Для чого? Ознайомити зі значенням світла, із джерелами світла (сонце, ліхтарик, свічка, лампа); показати, що світло не проходить через непрозорі предмети.

Що потрібно? Коробка із кришкою, в якій зроблено невеликий отвір; ліхтарик, лампа.

Як відбувається? Дорослий пропонує дітям дізнатися, що міститься в коробці (невідомо) і як виявити, що в ній (заглянути в отвір). Діти дивляться в отвір і відзначають, що в коробці темніше, ніж в кімнаті. Дорослий запитує, що потрібно зробити, щоб в коробці стало світліше (зробити отвір більше або зняти кришку, щоб світло потрапило у коробку і освітило предмети всередині). Дорослий збільшує отвір, і після того як діти переконуються, що в коробці стало все видно, розповідає про інші джерела світла — ліхтарик і лампу, які по черзі включає і ставить всередину коробки, щоб діти побачили світло через отвір. Разом з дітьми порівнює, в якому випадку видно краще, робить висновок про значення світла.

Продовження додатка В

Висновок: світло дає можливість розгледіти предмети, у темряві нічого не видно; джерелом світла є сонячне світло, ліхтар, лампа тощо.

ГРА ДО ТЕМИ «ЛЮДИНА»

«Будова людини»

Для чого? Познайомити дітей із будовою тіла людини: тулуб, голова, шия, руки, ноги, пальці; з обличчям: очі, ніс, брови, рот, волосся.

Що потрібно? Іграшки: лялька-пупс (без одягу), кошечка (цуцик), рибка, пташка, «чарівний мішечок», набір муляжів частин тіла людини: тулуба, рук, ніг, шиї, стопи, голови.

Як відбувається? Дорослий пропонує пограти у гру «Чарівний мішечок»: знайти у мішечку на дотик ляльку-пупса. Діти по черзі виконують завдання та за запитаннями дорослого пояснюють, як кожний з них дізнався, що це лялька (*у неї є тулуб, руки, голова і т. п.*) і чому не обрав іншу іграшку (*у неї є хвіст, крила, хутро...*).

Для активізації обстеження можна провести ігри:

«Де ж наші...» (*назва частин тіла людини*);

«Давай поміряємося» (*діти з'ясовують, хто вищий, у кого довше волосся, більші долоні, стопи...*);

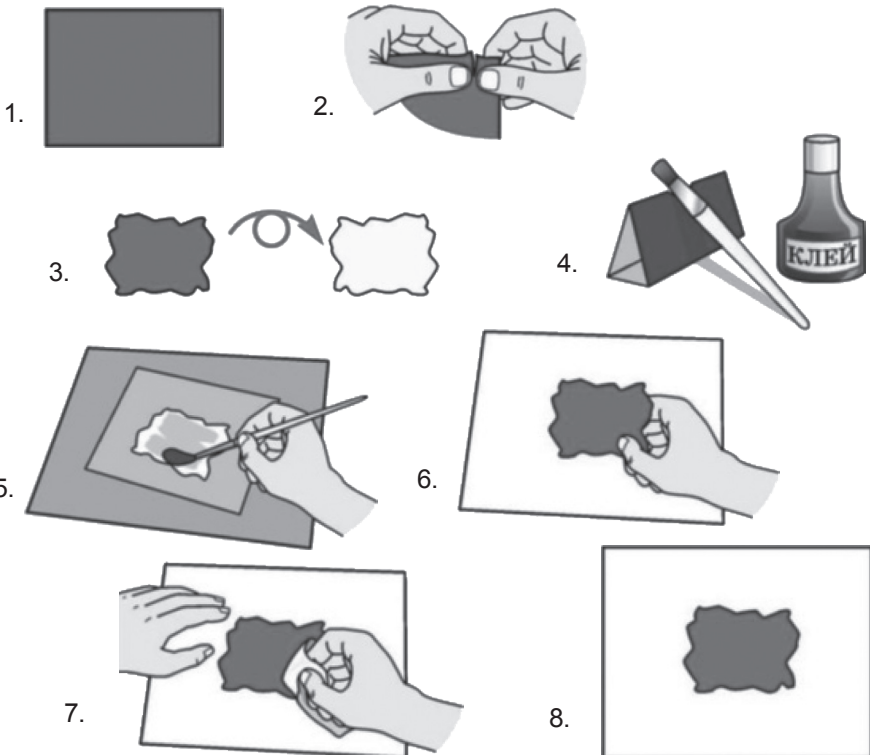
«Покажіть або зробіть те, що я скажу»: пострибати на одній нозі, показати ніс, брови і т. п.

Продовження додатка В

АЗБУКА ТВОРЧОСТІ

*Орієнтовні творчі завдання з розвитку
художньо-трудової діяльності*

Завдання 1. Виготовлення аплікації за зразком.

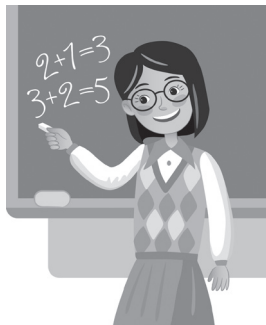

Продовження додатка В

Завдання 2.

а) Назви професії людей, зображених на малюнках.

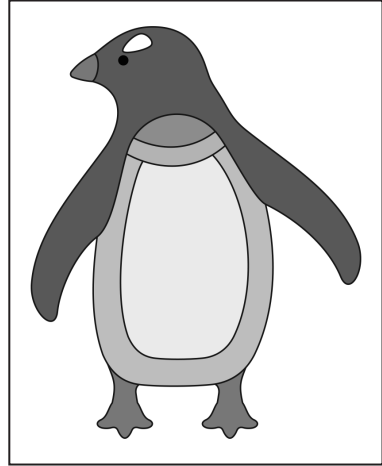
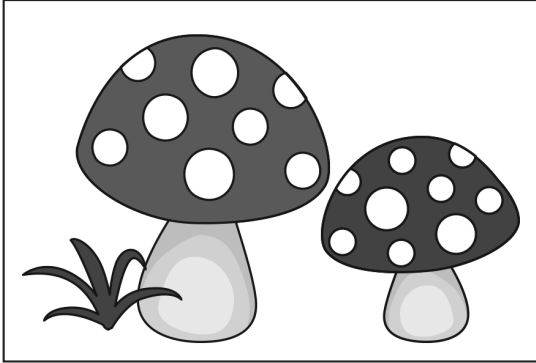
б) Розкажи, що ти знаєш про ці професії.

Продовження додатка В

Завдання 3.

1. Розкажи, що ти бачиш на готових аплікаціях?
2. Виконай аплікацію з готових деталей за зразком.

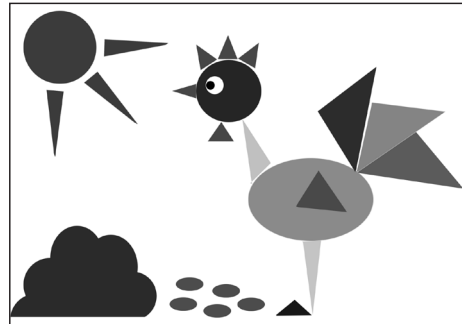
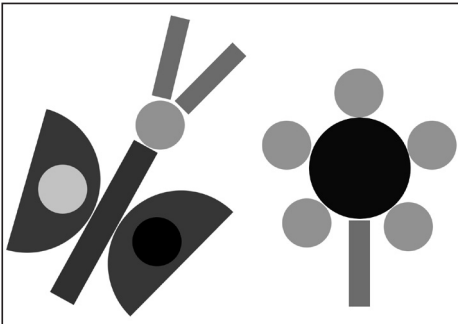

Завдання 4.

1. Виконай аплікації з геометричних фігур.
2. Які геометричні фігури використано в аплікації?

Метелик і квітка

Веселий півник

Завдання 5. Виготовлення вітальних листівок

1. Що зображено на листівках?
2. Спробуй виготовити вітальну листівку спільно з батьками та привітай друзів.

Закінчення додатка В

Навчальне видання

ЧЕБОТАРЬОВА Олена Валентинівна
ГЛАДЧЕНКО Ірина Вікторівна

Навчально-методичний посібник

**«УЧНІ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ
ІЗ ПОРУШЕННЯМИ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ:
НАВЧАННЯ ТА РОЗВИТОК»**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Провідний редактор *Ю. Єрмоленко*

Редактор *О. Ольховська*

Технічний редактор *К. Карліна*

Підписано до друку 01.12.2020 р. Формат 70х100/16.

Папір офсетний. Гарнітура Шкільна. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 10,40. Обл.-вид. арк. 7,2.

Тираж 23 765 прим. Зам. № 9210-2020

ТОВ Видавництво «Ранок»,

вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5215 від 22.09.2016.

Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.

E-mail: office@ranok.com.ua. Тел. (057) 719-48-65, тел./факс (057) 719-58-67.

Навчально-методичний посібник

надруковано на папері українського виробництва

Надруковано у друкарні ТОВ «ТРИАДА-ПАК»,

пров. Сімферопольський, 6, Харків, 61052.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК №5340 від 15.05.2017.

Тел. +38 (057) 712-20-00. E-mail: sale@triada.kharkov.ua

Учні початкових класів із порушеннями інтелектуального розвитку: навчання та розвиток

Даний посібник присвячений проблемам навчання дітей із порушенням інтелектуального розвитку в початковій школі. Зацікавлений читач знайде тут детальну психолого-педагогічну характеристику дітей цієї категорії і опис труднощів, з якими стикаються педагоги і вихователі. Визначаються пріоритетні напрями діяльності педагогів і способи вирішення проблем. Посібник містить корисну інформацію про особливі потреби молодших школярів, технології і методи роботи з дітьми із ППР. Також автори знайомлять читача з дидактичними умовами формування особистості дитини в Новій українській школі, дають корисні поради.

Видання адресоване педагогам та асистентам учителів початкової школи, які працюють із дітьми з порушенням інтелектуального розвитку, студентам профільних вищих навчальних закладів і батькам дітей з особливими освітніми потребами.

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Електронні матеріали

